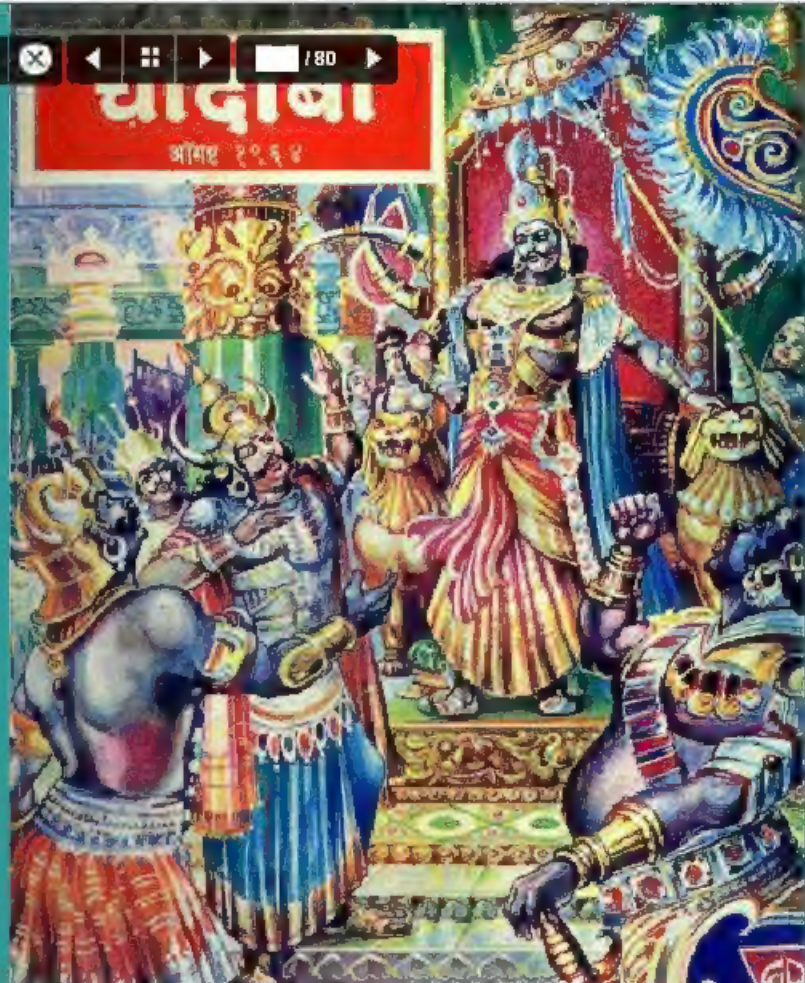

Fullscreen

127

180

भारताच्या इतिहास

विजयनगर साम्राज्याची स्थापना बहमनी शाही याविषयी अनेक किंवदंती व गोष्टी रूढ आहेत.

जसे सांगतात की संगम नावाच्या एका गृहस्थाचा पांच मुल्ले होती. त्यांत हरिहर राय व बुक्कराय पुढे प्रसिद्ध झाले. पांच नावंदांनी मिळून तुंगभद्रा नदीच्या दक्षिण तीरावर, उदरी तीरावरच्या अनेगोमदी कोटासमोर विजयनगर शहर निर्मिले व विजयनगर राज्य स्थापन केले.

या भावेडांना या नगराची व साम्राज्य स्थापन करण्याची भेरी माघार विचारण्या व त्यांचा भाऊ सायब याच्या कडून मिळाली. जोणे ब्राह्मण होते व विद्वान पंडित होते. वेदांचे सायब भाष्य याच सायबने लिहिले.

काही लोकांच्या मते हे पांच गाऊ लेळगु भाभी भातांजळे निवासी होते.

काकतीयांच्या राज्यातून येऊन तुंगभद्रेच्या काठी येऊन राहू लागले होते.

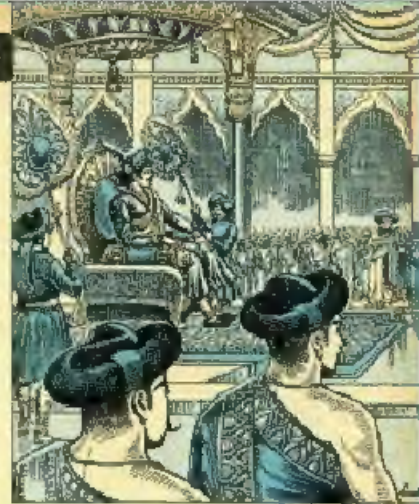
एवढे खरे की हरिहरराय, बुक्कराय व त्यांच्या तिसा भावांनी उत्तरेकडून मुसलमानांच्या जवा स्वाच्या झाल्या त्यांना आपले शौर्य व साहस दाखवून तोंड दिले व त्यांना या काठी घेऊन येण्यास पण मिळाले.

या भावांनी परकीय सत्ता, धर्म, संन्यता व संस्कृति यांचा प्रभाव कमी करण्याच्या कार्या आपली सर्व शक्ति सत्ता घातली व ह्मणारे तीन सत्तकें भारतीय संस्कृतीचे रक्षण केले. त्याचप्रमाणे बहमनी राज्य दक्षिणेकडे किंवा उत्तरेकडे राहू दिले नाही. त्या वेळच्या देशाच्या राजनैतिक स्थितीची गुरुकिरीट अजुं काही विजयनगरच्या हाती होती, असे ऐतिहासिकांचे मत आहे. भारताच्या इतिहासांत विजयनगर

साम्राज्याच्या महत्त्व मिळण्याचे मुख्य कारण हेच होय.

विजयनगरच्या गादीवर सैयम घराण्याचे राजपुरुष राज्य करीत होते. पहिल्या बुक्कराय व पहिल्या हरिहरराय यांच्या कारकीर्दीत होयसळांच्या राज्याचा बराच भाग विजयनगर साम्राज्यांत सामील झाला. १३७५ मध्ये बुक्करायने तीन देशांत आपला राज्यदत्त पाठविला. सन् १८७८-७९ मध्ये त्याच्या मृत्यूनंतर त्याचा मुलगा द्वितीय हरिहरराय हा गादीवर बसला. त्याने आपल्या नांवावरून 'महाराजाधिराज राज-भरमेवर' ही उपाधि चारण केली. त्याच्या राज्यांत सर्वत्र शांतता नांदत होती. शिकाले-खांच्या लाघाटे असे कळते की त्याच्या कारकीर्दीत विजयनगर व मुसलमान यांची परस्पर युद्धे झाली होती.

बहमनी राजाशासकीच विजयनगराचे राज्य व इतर राज्ये यांची आपसांत युद्धे होत होती. सन् १३७८ मध्ये द्वितीय हरिहरराय याचा मुलगा द्वितीय बुक्कराय याने आपल्या बापाच्या परबामनीने कृष्णा व तुंगभद्रा या नद्यांच्या मधील रायचूर हा प्रदेश आपल्या राज्याला जोडण्यासाठी चंगलपेट, त्रिचनापली, कांजीरम यांचे

बहमनी साम्राज्यावर उत्तरेकडे प्तारी केली. या प्रदेशासाठी विजयनगर व बहमनी राज्ये यांची युद्धे विजयनगराच्या बाजूने चालू होती. परंतु या युद्धांत द्वितीय बुक्कराय याचा फिरोज शाह बहमनी याच्या हाती पराभव झाला. सन् १३७७ मध्ये द्वितीय बुक्कराय याला या युद्धाबद्दल मुकलाय भरपाई देऊन संधी करावी लागली.

उरी द्वितीय हरिहरराय याच्या कारकीर्दीत विजयनगरचे सत्तास्थ दक्षिण हिंदुस्थानांत पसरले. नईसूर, कर्नाटक यांत, प्रदेश आपल्या राज्याला जोडण्यासाठी चंगलपेट, त्रिचनापली, कांजीरम यांचे

राजें विजयनगर साम्राज्याला ओढली गेली. द्वितीय हरिहर हा छैव होता. तो विरूपाक्ष स्वामीचा भक्त होता. परंतु इतर पैस व धर्म यांचा तो आदर करी. सन १४०६ च्या आंगस्त महिन्यांत तो मरण पावला. त्याच्या मृत्यूनंतर त्याच्यामुळांत गादीसाठी भांडणे सुरू झाली. शेवटी ५ नोव्हेंबर १४०६ मध्ये वक्क देवराय गादीवर बसला. बहमनी सुळतानांबरोबर युद्ध करीत असता अनेक वेळा त्याचा पराभव झाला. सन १४२२ मध्ये तो मरण पावला.

त्याच्यानंतर त्याचा मुलगा विजय मुळगाय (अथवा वीर विजय) याने फक्त काही महिनेच राज्य केले. त्याच्या नंतर त्याचा मुलगा द्वितीय देवराय हा गादीवर बसला. बहमनी सुळतानांच्या हस्ती याचा पराभवदेखील अनेक वेळा झाला. परंतु

याने राज्य व्यवस्थेत पुष्कळ सुधारणा केल्या. बहमनी सुळतानांशी युद्ध करण्यासाठी त्याने आपल्या सैन्यांत मुसलमानांना देखील भरती केले. व्यापार वाढविण्यासाठी त्याने कन्नडा नांवाच्या एका नदीला 'दक्षिण समुद्राधिपति' देवले. राजकार्यांत तो त्याचा उजवा हात पण होता. त्याने त्याच्या समुद्र शर व्यापाराची देखरेख करण्याच्या कामावर नेमले होते. सन १४२० मध्ये एक इटलीचा प्रवासी व त्यानंतर १४४३ मध्ये इराण देशाचा राज्यदूत विजयनगरच्या दरबारी आले. त्या दोघांनी विजयनगर राजधानी व विजयनगर साम्राज्य यांची फार प्रशंसा केली. तोंपयत विजयनगर साम्राज्य सर्व दक्षिण हिंदुस्थानांत मकेपर्यंत पसरले होते. विजयनगरसाम्राज्याची कीर्ति त्यावेळीं कळसाला पोचली होती.

मह्माद चरित्र

[२]

हिरण्यकश्यपु उपध्वंसाची निवारण त्या वेळी त्याची मायको छीलावती गरोवर होती. त्याच वेळी इंद्राने राक्षसांचा राज्यार स्वारी केली. त्याने राक्षसांचा पराभव केला व छीलावतीचे हरण करून तिचा गरोवर इंद्रलोकांत घेऊन गेला.

तेव्हा नारदाने इंद्राच्या दरबारी जाऊन त्याच्या सांगितले की मूं हिरण्यकश्यपूच्या बायकोला हरण करून घेऊन आला आहेस. पण त्यांत ठेव ती एक पतिव्रता साध्वी आहे. तिचा सोडून दे."

परंतु इंद्राने नारदाचे ऐकले नाही व म्हणाला—"तिचा मुलगा झाला म्हणजे त्याचा पण फक्त मी तिचा सोडून देईन."

तेव्हा नारदाने त्याला सांगितले की विच्छा पोटांत एक हरिमय आहे. तें कळल्यानंतर त्याने तिचा सोडून दिले. नारद छीलावतीला आपल्या आश्रयांत घेऊन गेला आणि त्याने तिचा ज्ञानोपदेश केला. तो उपदेश छीलावतीच्या पोटांत बसलेल्या त्या भ्रमेकाला सहजो मिळाला.

हाच बाळक पुढे म्हाद नावाने प्रसिद्ध झाला. हिरण्यकश्यपूला एकंदर नार झुले. अनुद्वाद, संहाद व हाद अशां इतर विमानां जनि होती. मह्मादच सर्वांत प्रसिद्ध झाला. तो एक सुशील मुलगा होता. जन्मल्यापासूनच तो हरिमय निवाला. खेळते वेळी, खेपते वेळी, खातांपितांना त्याचे चिह्न सदा हरिचार्णांच बसत असे.

हरिमल्लीच्या भावंडांत तो प्रीतिन करी व नाचे. तो कोणाला तरी उतर देई, पण तो कोणाशी होळ ठो हे मान दिसत नसे. कधी त्याच्या होळ्यांतून आंसवे येत, तर कधी तो मौनमत घेऊन हरीचे ध्यान करी. रात्र दिवस तो हरिमल्लीत बीन राही.

हासलाचा शुभ शुकाचार्य वाला बंड व अपर्क भसे दोन मुलगे होते. ते हिरण्यकश्यपूच्या घरांत रहात व इतर मुलांबरोबर महादाराच्या पण राजनीति शिकवीत.

विद्याध्ययन करीत व्यक्ती महाद सई ऐकून येई. परंतु त्याचा त्या विद्येवर कधीच विद्यास नसला नाही.

एकदां हिरण्यकश्यपूने महादारा मांडी-वर घेऊन विचारले—“बाळ, तू इतके दिवस विद्याध्ययन करीत आहेस. तुला सर्वात ज्वन विद्या कोणती वाटते ?”

महाद म्हणाला—“बाबा ! काम, क्रोध, मद, मत्सर या पाहिरुनीं मला चारी बाजूनीं घेरले आहे. रानांत जाऊन एकांत स्थानी हरीचे मजन करावे असे मला फार वाटते.”

हिरण्यकश्यपूला ते उतर ऐकून मनस्वी राग आला. तो लीलावतीला म्हणाला—“मुलाची भवे कोबळी असतात जिकडे वाळवाचीं तिकडे वाळतात. पण तुला विमळतो आहे, घेडीच काळजी घे.”

बंड व अपर्क यांना ही बातमी कळली. ते महादारा बोलवून एकांत स्थानीं बसले आणि त्याला प्रेमाने कुरवाळून म्हणाले—“बाळा ! तू मुद्विमान आहेस. नेहमी लरे नोळतोस. हरिमल्लीचे हे खूळ तुला कोणी कावते ? इतर मुलांच्या जोख्यांत हे खूळ कोसे नाही शिरले !”

कांबोला

“देवाची मायाच जशी काही आहे की तीसुळे मनुष्याच्या हृदयांत आप-पर भाव उत्पन्न होते. हा प्रभाचा फेर प्रकटेशला देखील कास देतो. मग त्याच्या आमच्या सासण्या मर्त्यलोकातील लोकांनी गोष्टच मको सांगायला. लोहलुंककासारखा हरि माझे मत व हृदय बाळग करतो. म्हणून तुम्ही जे काही बोलता व मला स्वतःला जे काही सुचते त्यांतल नैद मला कळते.”

महाद म्हणाला.

ते उतर ऐकून दंडा गुरूंना महादाराचा जोमनच राग आला. म्हणाले—“बंदन सर्वांत जास्त आवडती !”

वनासारक्या या देख बंधाचा नाश करण्या-साठी त्या विष्णूने स्वतः कुन्हाड होऊन तुला तिका दांडा केलेला दिसतो आहे.” महाद गुरू जे सांगत ते निमृशणने ऐकून येई. काही काळोवेल दंडा गुरूंनी खात्री खात्री की महादाराचा होक्यांतले खूळ गेले असवे. ते त्याला हिरण्यकश्यपू-कडे घेऊन गेले.

हिरण्यकश्यपूने महादारा मांडीवर घेऊन प्रेमाने विचारले—“बाळ ! तू इतके दिवस विद्याभ्यास केलास, तुला कोणती विद्या

जोमनच राग आला. म्हणाले—“बंदन सर्वांत जास्त आवडती !”

प्रह्लाद म्हणाले—

“अज्ञानं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनम् ।
अर्चनं तव न रक्ष्ये शस्त्रमात्रनिवेदनम् ॥

ही नवविधा भक्ति सर्वोत्तम विद्या आहे पितृवर !”

हिरण्यकश्यपूच्या दोघां गुरूबाबू राग व्याला. तो त्यांना म्हणाला—“माझ्या पदरचे खाऊन तुम्ही शाईच्या खजूबे खवून घरायला शिकवलेत माझ्या मुलाला !

दोघे गुरू म्हणाले—“महाराज ! ही विद्या व्याला शिकून शिळालेकी नाही. जशी विद्या शिकून येऊन बघ नाही. अन्मतच ही विद्या अवगत होते.”

ते ऐकून हिरण्यकश्यपूने आपला राग प्रह्लादावर काढला. त्याला माहीतून जमिनीवर आपटीत तो दिव्याळ लागला—

“हुहा ! कोटूग रे शिकून व्याला ही विद्या !

“जेव्हा ज्ञान दान्य शास्त्रावर संसार सागरात बुडणाऱ्या हरिमळाच्या हृदयांत ती आपोआप उरते.”

ते ऐकून हिरण्यकश्यपूने सैनिकांना बोळवून प्रह्लादाला शस्त्रासमोरून घेऊन जायला सांगितले. म्हणाला—“याचा वध करा. याच्या सुरुषाचा ज्ञाने वध केला त्याची आराधना करणारा माझ्या पोटी बसला जालेला खवणार नाही. हा माझ्या खजूबा मित्र खो साक्षा चवू. पांच वर्षांच्या बया-बासुत ज्ञाने बाबशी वैर करावयाचे ठरविले तो पुढे काप करणार नाही हे सांगजे अक्षय्य आहे. हा मुलगा माझा असला म्हणून काय झाले. हाताला रोग साक्षा तर आपण हात काढून दाकतोच की नाही ! स्थला पुरून टाका, आंगात लाळा, काम बाटेक ते करा. पाचा शेवट झाला पाहिजे.”

दुर्गेशनंदिनी

पावसाळा नुकताच सुरू झाला होता. सध्याकाळची पेट होती. विष्णुपुराहून मंदारनला जाण्याचा बाटेवर एक तरुण घोडेस्वार पकदाच जात होता. तो स्यानेळीं अच आगी होता ते एक विस्तीर्ण सपाट मैदान होते. काळोस पकेल या भीतीने त्याने आपला घोडा मर्याव सोडला होता- मैदान पार करून आईपयंत सुर्वस्त साळा व आकार मेघाच्छादित शारपापुळे हातका काळोस पडला की पुढे वाट दिसनाची झाली. बीज चमकली की पुढील वाट दिते. तेवजात आतां मेईल तितक्या तो पुढे जात होता.

आणखी काही वेळाने तो साक्षाचा बारा सुरू झाला. घोडा नेईल तिकडे जायचे असे त्याने मर्याचीं ठरविले असावे. कारण हातातकी कमाव सैक झाली होती. काही अंतर चालत गेल्यावर घोड्याचा पाय दगडाळा खगळाचा आवाज झाला. स्यानेळीं बीज चमकली आणि त्या तरुणाकड-समोर एक इमारत दिसली. त्याने खाली उतरून राहिले तेव्हा पायरीला घोड्याचा पाय खगळा होता हे फळले. त्याने घोड्याला तेथेच एक झाडाळा बांधून ठेवले आणि निवाऱ्याची जागा मिलेक या आरोने तो पावण्या चडू लागला. पुन्हा बीज

Fullscreen

127

X

◀

⋈

▶

20 / 80

बरोबर नाही असा विचार करून त्याने हातानेच जोरजोराने दार बाजवायला तुलात केला. जेतली कडी तुटली व बाऱ्याच्या तळाच्यामुळे दार एकदम उघडले गेले, तरुण जात गेला. त्याका जात बारीक पुष्ट जावाज ऐकू आला. कोपीतरी बोकल होती. बाऱ्याच्या शोभने दिवा बिजळा. म्हणून कोण बोकल आहे हे कळायला काही मार्ग नव्हता.

त्याने देवाला नमस्कार केला व विचारले— “कोण आहे जात !” त्याचे उत्तर त्याका मिळाले नाही. कम बांगल्याचा जावाज मात्र आला.

त्याने दार बंद केले व ऐकू जाईल नसा स्पष्ट व करकसा जावाजात म्हणाला— “जात जो कोणी असेल त्याला मी सांगत आहे. मी या दाराजवळ बसून विश्रुति घेत आहे. माझा हावत तरुण आहे. जातून कोणी नेऊन उघडायला केला तर त्याका शिक्षा घायला ही तरुणार समर्थ आहे. जात कोणी शीघ्र असेल तर तिने निश्चितपणे विश्रुति घ्यावी. तिच्या केसालाटि पका लागू देणार नाही.”

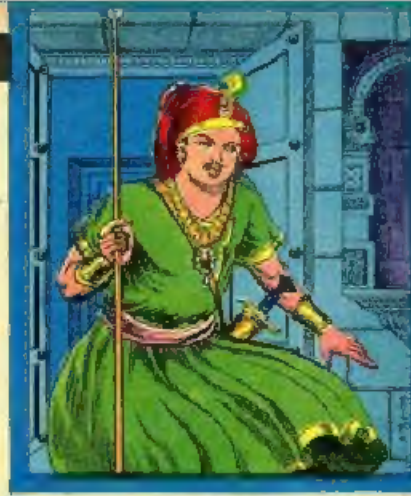
शोक्या वेळाने एक बायकी जावाज स्पष्ट ऐकू आला— “कोण आपण !”

तो घन ऐकून व एका स्त्रीचा तो आवाज आहे हे ओळखून तो तरुण चकित झाला. त्याने प्रभाचे उत्तर देण्याऐवजी उलट प्रश्न केला— “मी कोण आहे, कळकळाने तुम्हाला काय कायदा !”

“नाही, आम्ही भ्यालो होतो. म्हणून विचारले.” त्याच जावाजात उत्तर मिळाले.

“मी एक तरुण आहे. तुम्ही कोण हे कळायला मी आपल्याविषयी काहीच सांगू इच्छित नाही. तुम्हाला कोणत्याही प्रकारे मास किंवा कष्ट होणार नाही, एवढेच मी सांगू शकेन.” तो तरुण म्हणाला.

“आपल्या त्या उत्तराने जाऱ्याला गीर आला व शीघ्र भांब्यात पडला. इतका वेळ मन साकार होत होते व मनात धाकवूक वाढत होती. आम्ही संभावाळी सैलेच- राच्या दर्शनासाठी देवळात आलो होतो. जात पाऊळ टाकल्यापासून सोसात्याचा दार मुरू आला व त्या पाटीपाठ पाऊस पडू लागला. आमच्या बरोबर आलेले बोक पुढा संरक्षणावर आले असे समजून आम्हाला पांचवून निघून गेले. बाह्ये पण परत गेली, अशा तऱ्हेने आम्ही येथे अडकून पडलो आहो.” स्त्री म्हणाली.

“काही काळजी नाही. राखण येथेच विभाग करा. उजाडस्वावर तुम्हांला तुमच्या बरी मी पोचला करीन.” तरुण म्हणाला.

“देवाचेर आरसे करवाण करो !” ती स्त्री म्हणाली.

मध्यरात्रीच्या सुमारास दारा व पाऊस ओसरला. तरुण म्हणाला— “मी जवळच्या लेवे पांचवून दिवा घेऊन येतो. होवयत तुम्ही येथेच निश्चितपणे बसून राहा.”

जातून ती स्त्री म्हणाली— “दिव्यासाठी दार दूर बायकी गरज नाही. पुत्राऱ्याचे घर जवळच आहे. तो रानात राहतो म्हणून

बांदोबा

त्याच्याकडे सतत विस्तृत मन लावीने असणार."

तरुण देवळातून बाहेर आला. त्याने दार ओढून घेतले. बाहेर दुमासारखे स्वच्छ वादणें पडले होते. चांदण्यांत त्याला जवळच देवळाच्या चौकीदाराचे घर दिसले. त्याने जाऊन चौकीदाराला जागे केले. परंतु चौकीदार दार उघडून बाहेर येईना. त्याला भीति वाटत होती. अवेळी मध्यरात्री बारा व पाऊस चाळ असतं कोण येणार! दाराच्या फटीतून त्याने तरुणाला पाहिले. तरुणाने फुकटांत दिवा मागता आला

नाही. वसित देईन असे सांगितल्यावर चौकीदाराने दिवा लावून दिला. तरुण दिवा घेऊन देवळांत आला. देवळांत संगमरुदरी दगडाचे शिबलिंग होते. त्याच्या पलीकडे रयाला दोन कुलीन स्त्रिया उभ्या असलेल्या विसल्या. एक वसाने तरुण होती. तिने दिवा आत आल्या-बरोबर डोक्यावर पदर घेतला व पदरा आड तोंड करून उभी राहिली. तिच्या वरुणावरून व आभूषणावरून ती कुलीन व उच्च घराण्यातली बी आहे हे सजक कळण्यासारखे होते.

तुसल्या बीचे बस ह्यारें पसविसाच्या घरांत असवें. ती त्या तरुणीची दासी असावी असें दृष्ट्याला वाटले. पण ती फक्त दासी नाही हे दासविण्याचा प्रश्न मात्र तिने बराच केला. तिच्या दोळ्यांना वागण्यावरून ते ओळखायला विशेष कठिण नव्हतं. एक गोंड सखात आल्याशिवाय राहिली नाही, त्या गोंडाली किंवा नव्हत्या, पश्चिमकडील प्रांतांतल्या होत्या.

सर्व बाजूला चांगला उजेड पडेल अशा सगोर उभा राहिला. दोघींना तो चांगला

दिसला. त्याचे बस पंचविसाबाहेर नसावें. फंद साती, आजानुवाहु, देहाची उंच काडी, एक सुंदर राजपुरुषाची सर्व लक्षणे होती. रंग गोरा, हलक्या पोषरी रंगाची वस्त्रे कमरेला झोबत असलेली तरुवार. उजव्या हातांत शस्त्र व डोक्याला पांढरा चुभ फेटा घातून तो एक रजपूत वीर आहे यांत शंकाच नव्हती.

त्याला व त्या स्त्रियांना परस्परांची ओळख ज्ञावी असे फार वाटले. त्यानेच प्रथम ओतुकम प्रसीधिले. म्हणाला—“उच्च कुलीन घराण्यांतल्या विसतां आहां. म्हणून तुमची ओळख विचारतांना मगला ओडा संकोच वाटत आहे. काही कारणांमुळे मला स्वतःची ओळख सांगणें शक्य नाही, पण तसा मला तुमच्यासमोर नाही. म्हणून तुमचा परिचय कळवा असें माग फार वाटतं."

दासीसारखी वाटत असलेली बी म्हणाली—
“बायकांनी स्वतःची ओळख कळी शक्य सांगायची! त्यांनीं मागें किंवा बाजूला दृष्टिआड सादण्यांतच त्यांना योग्य आणि शोभा आहे. त्यांना हुद्दा नसतो की काही घेदा नसतो. कोणाचें नांव घेऊन त्यांनीं

ओळख सांगायची! एतीचें नांव लोहानें उच्चारणें त्यांना शोभत नाही."

तरुण त्यावर काहीच बोलला नाही. त्याचे मन त्या तरुणीकडे आकृष्ट होत होते व ती आपल्या दासीच्या आड उभी राहून मधून मधून पदराबाहेर तोंड काढून त्या तरुणाकडेच पहात होती. तिच्यावर पक्ष्यां एति प्रकट्यासारखे त्याची नजर तेथें जटकुल राहिली. एतकें सौंदर्य त्यानें आयुष्करांत पूर्वी कधी पाहिलें नव्हतें.

परस्परांच्या नजरा भिडल्या व दोघांच्या मनाचे समाधानपण क्षण्यक्षणांत मासले.

तरुणाकडून काही उतर न आलेले पाहून व दोघांच्या नजरा भिडलेल्या पाहून ती स्त्री तरुणीच्या कामाजवळ तोंड नेऊन हसून म्हणाली—“साक्षात् शैलेश्वराच्या समोरच स्वयंवराचा विचार आहे घटवें.”

होळे वडारल्यासारखे करून पण गाळां-तरुणा गाळांत हसत ती तरुणी म्हणाली—“पुरे कर न !”

प्रेमपाळांत गुरफटल्यानंतर आपल्या कसलीका फट सहन करावे लागतील व म्हणून वेळीच तिला बाहेर काढण्याच्या विचाराने ती तरुणाकडे म्हणाली—“या

बादकाल सांजून आम्ही बराच वेळ येथे बसून राहिलो. आतां शाळेत थांबला आहे व गारा पण थांबला आहे. म्हणून आम्ही हसूनच बरी जाऊं.”

“मलादेखील पुढे जायचे आहे व ठरल्या जागी पोचायचे आहे. पण आपल्या ससलीनें या जपरात्रीं वरक्षितपणे जाणें मला रास्त वाटत नाही. म्हणून मीच तुम्हाला तुमच्या घरी पोचवून देईन.” तरुण म्हणाला.

“तुम्ही पणही कुणा आहे आमच्यावर. पण एक विनंति आहे आपची. आपण आपल्या कामावर जावें. आम्ही कृतज्ञपण दाखविण्याऐवजी जसे बोलल्यास राग मानूं नये. ती जात आमची. पदोपदीं फुंकून वाळवून टाकावें कायते आम्हांला. समजा, तुम्ही जाळांत आम्हांला पोचवायला पराकथेत आणि आमच्या मालकांनीं, म्हणजे आपल्या वटिकांनीं विचारलेच की या रात्रीच्या-वेळीं तुमच्याबरोबर येजारा तो तरुण कोण, तर आम्ही काय उत्तर द्यायचे !”

तरुण क्षणभर थांबून व विचार करून म्हणाला—“सगळा की मानसिंह महाराजांचा मुलगा जगतसिंह याच्याबरोबर जाळांत !”

ते ऐकून दोघी कपापल्या, जणुंकांही देखीवर वीजच कडाडली. दोघी जरा एका बाजूला सरून उभ्या राहिल्या. दासी पदर लावून संकोचाच्या स्वरांत बोली बसून व मान व्हाली करून म्हणाली—“शुबराज ! नथळत वृक शाकी आमच्याकडून घेता करावी.”

जगतसिंह स्मित करून म्हणाला—“तुम्ही केलेल्या अपराधाबद्दल क्षमा घेऊ. पण तुम्ही आतां आपली ओठला सांगितली माहीत तर मात्र जवळच दंड करीर.”

तरुणी स्मित करून म्हणाली—“तो दंड आम्हांला मान्य आहे. काही हरकत नाही. आम्हा करावी !”

“तुमच्याबरोबर मी तुला वही पोचवी करीन, हाच तो दंड.” शुबराज म्हणाला. इतक्यांत बाहेर घोड्यांच्या टांगांचा आवाज ऐकूं गेला. तरुण लगेच देकळा-बाहेर गेला. संभरावर रजपूत घोडेस्वार येत होते. ते त्यानेच अनुयायी होते. हो मोहिमेवरच विष्णुपुरास गेला होता. तिकडून परत येत असतां ती आपल्या अनुयाया-प्राप्त एफटाच दूर निघून गेला होता. ते त्याच्या पाठोपाठच येत होते.

“दिलीश्वराचा तय जसो !” जगा तय-जयकार सैनिकांनीं केल्यावर एक घोडेस्वार पुढे येऊन म्हणाला—“पुष्कळ शोष केला आपला. शेवटीं शाळाचा बांधलेला आपला घोडा दिसला.”

“जवळच्या खेडेगांवांत जाऊन दोन पाठक्या किंवा होकर्य आणावला दोघां सैनिकांना पाठव आणि दोघांना येथेच रहाऊला सांग. बाकी सर्व पुढे चला.” जगतसिंह त्या घोडेस्वाराकडे म्हणाला. दुस-राजानें दोन पाठक्या आणावल्या सांगितल्या जाहोत हे ऐकून रजपूतांना आश्चर्य वाटले.

या अवधीत तरुणीने आपल्या दासीला विचारले—“बिमला! माती ओढत कां म कळत बिली नाहींस राजकुमाराशी!”

“कां कळत बिली नाहीं हे मी आतां तुज्या भावांसमोरच सांगेन.” बिमला म्हणाली.

रावली आपल्या म्हणून जे सैनिक नेले होते त्यांच्या बरोबर त्या क्षिप्रसाठीं त्यांची स्वतःची वाहनें वण येत असलेलीं बिसलीं, तीं पाहून जगतसिंह देवळांत येऊन म्हणाला—“तुमच्या रत्नक सैनिकांशीं आम्ही मागवलेल्या पाळण्या वाढलेल्या विभत्तात. जहा माहेर येऊन ते तुमचेच लोक आहेत ना पाहून प्हा.”

बिमला बाहेर येऊन म्हणाली—“होय, आमचेच लोक.”

“तर मग त्यांनी मला येथे पाहणें बरोबर माही. आताही एक जखमडा तरी मी येथे

तुम्हांम दिवलो किंवा भेटलो हे कोणाका कळतां काय नवे. तुम्हा तसीनें माझे मन जोरलें आहे. पण तुमच्या दोघीच्या बिभयी मला आस्त कांहीच कळलें नाहीं.”

“तुमराक, मी आपल्या सलीबिचयीं कांहीं सांगितले नाहीं तर त्याचेदेखीक एक कारण आहे. एवढें कळल्यावर देखीक कळून येण्याची हच्छा मनांत असेक तर पंधरा दिवसांनीं आपण सांग्याक तेथें मी आपणाका येतून सर्व सांगण्याक तयार आहे.”

कांहीं वेळ विचार करून तो म्हणाला—“त्या दिवशीं येथेंच भेटावें म्हणतो. तेव्हां मेळणें शक्य झालें नाहीं तर आमची आपली मेर पुन्हां कधीं होणार नाहीं.” असें सांगून त्यानें त्या तरुणीकडे बघून एकदां पाहिलें व घोड्यावर बसून निघून गेला.

[पुढील गोष्ट पुढील अंका]

माग्यहीन

बिमलाकानें आपला हट सोडला नाहीं.

तो पुन्हां त्या साहजिक रीत्या, साहजिकीक एक काळून तें सांधावर टाकलें आणि मुकाळ्यानें समजाताकडे जाऊं लागला. तेव्हांत तेव्हांत वेताळ मोठे, लागला. तो म्हणाला—“रावा, मला कळत नाहीं कीं कोणाच्या अपराधाचें माग्यविषय म्हणून तूं एवढ्या अंतराशीं बसो कड करीत आहेस. जगांत असे किती तरी लोक आहेत जे अपराधाशिवाय भयंकर शिक्षा भोगीत आहेत. त्या साकेताचेंच पहा ना, तुला कदाचित त्याची गोष्ट माहीत नसेल. सांगतो, ऐक.” असें सांगून त्यानें गोष्ट सुरू केली.

जमीनर देशांत साकेत नांवाचा एक साहजिक राहता असे. बक्या पाळण्याची कला त्याला अवगत होती, म्हणून त्याच्याकडे बकरीचें मांस उत्तम मिळत असे. तर

वेताळाच्या गोष्टी

दूर अंतरावरून लोक येत व मांस विकत घेऊन जात. शामुळें त्यास चांगसी पिळकट होत असे.

एकदा एक म्हारारा त्याच्या दुकानांत आला. त्याने मांस विकत घेतले व त्यावरून त्याला एक चांदीचे नाणें दिले. साकेतानें पूर्वी कधी तसले नाणें पाहिलें नसल्याने त्याला मोठें नवल वाटले. तें पाहून त्याला खूप आनंद झाला. त्याने ते एका निराळ्या पिशवीत ठेवून दिले. त्या दिवसापासून तो म्हारारा रोज साकेताकडे मांस विकत घेण्यासाठी येई व एक चांदीचे नाणें देऊन जाई.

साकेत शेळामेळांना चांगले खाण्याप्याण्यास बघणु करीत असे. आस-पासच्या गांवांचे पाटील शेतकरी वगैरे सर्व जुज रुजण्यासाठी त्याच्या जवळूनच शेळ्या मेळवा घेऊन जात असत. पुढे पुढे तो अशा विक्रीसाठीच आसपासच्या गांवांतून सांगल्या जातीच्या मेळा निवडून आणू लागला. शामुळेंहि त्याला बराच पैसा मिळत असे.

हा वर्षी त्याच्याजवळ बरीच चांदीची नाणी जमली होती. तीच देऊन शेळ्या-मेळा विकत घेण्याचा त्याने निश्चय केला. त्याने पिशवीत हात धाळत नाणी बाहेर काढली. ती पाहून तो तर जवळजवळ बेभुडब झाला. कारण ती नाणी ठिकठिकाणी होऊन गेल्या होत्या. निराश, दुःख, कोप, सर्व एकत्र होऊन त्याच्या अंगाला घाम मुरला—“चांगलेंच फसविले त्या म्हारान्याने, येऊ दे त्याला. चापवीच लोळविलों त्याची.” संतापानें साकेत आपल्यासाठीच धुटपुटला.

“काय झाले! कोणी फसवले” एक गिन्हार्देक विचारीत होता, तेव्हां तो म्हाराराहि तेथें आला. त्याला पाहताच साकेत उठी मारून बाहेर आला व त्या

म्हारान्यानी मानगुदी पळव ओरडला—“ओर, लुचा! पळा फसवतोस काय!”

साकेताला दूर लगेटीत म्हारारा गरजला—“काय! पुन्हां बोल, असे काही बोललास तर पहा. पिंजून काढीन तुला! मला ओळखले नाहीस वाटतें अजून.”

“माझे रे काय करणार! खऱ्याला कधी मरणा नसतें. पोका देऊन पुन्हां चोराच्या उरुखा आहेत.” साकेत म्हणाला व म्हारान्याला मारून लागला.

“तुंच आवर आपले तोंड आणि हात. बिग कोणाला माहीत नाही तोपर्यंतच” असे म्हणत म्हारारा लोकांच्याकडे पाहून म्हणाला—“तुम्ही आजपर्यंत जें मांस खाणें तें बकरीचें नसून नरमांस होतें. पहा जाऊन पाहिले तर झाल्या घरांत पेट पडले आहे की नाही.”

“खोटे सपशेल खोटे.” लाटीक ओरडला.

तो म्हारारा मांत्रित होता. तो ताट्याने म्हणाला—“पुरन्हासह शिद्ध करून राखवितों. पळा, माझ्या बरोबर झाल्या घरांत.” असे म्हणत म्हारारा काही लोकांनी घेऊन साकेताच्या घरांत गेला. साकेत पाठोपाठ येत होताच. म्हारारा सर्वांना घेऊन त्याच्या

घराच्या मागील लोखीत गेला. तेथें खरो-खरच एक पेट पडलेलें सर्वांनी पाहिलें. तें पाहून साकेत मुद्दाम बळ झाला. त्याला स्वतःलाच त्याचे आश्चर्य वाटले. ज्यांनी ते पाहिले त्यांनी चिह्न साकेताला खूप खूप चोप दिला. इतका कां त्याचा डोवा शेळ्या फुटला.

एवढा शुद्ध जाली तेव्हां जवळपास कोणी नव्हतें. त्याने घरदार सवें लोकांनी लुटून घेतलें होतें. आतां येथें राहण्यांत अर्थ नाही. म्हणून तो ते गांव सोडून दूर देशां जाऊन राहू लागला. पिढीजात चांगार

असह्याने त्याने भातां वाढाणाचा बंदी लागू केला. हातात कसेच असल्याने त्याला त्यादि घेवात मना आले.

दुर्धन एकाप्याच्या पाठीस लागले की हात धुवून घागे लागले.

एक दिवस साकेत मारण्या कुकानात बसून बहाण शिवत होता तेव्हात रस्त्यावरून शिव फुकलवाचा आवाज आला म्हणून त्याने बर मान करून पाहिले राजा आपल्या काही जोकरांच्या बरोबर घोड्यावर बसून शिकारीला चालला होता साकेतला प्राहतांच राजाने आपल्या सोपनांस आशा

दिही "त्या काण्याला लगेच फटके मारून देवानाहेर हाकलून या." राजाका तो अपसकून वाटला. घागे परतून निघून गेला

राजाच्या माझेकून साकेताला भंग फटके मारून त्याला रागाबाहेर हाकलून देण्यांत आले-"अरे पण मी कसा काय अपराध केला!" साकेतने विचारले.

"आमच्या राजाका काण्याने दुर्धन अप सकुनी आहे. त्यातून डावा डोळा आंखला असला तर तो फारच वाईट म्हणून तुला हा देस सोडून नेलेच माहिज" सैनिकांनी सांगितले-"वाही तर घट्ट वीठ मिळेल."

विचारा साकेत तो देस सोडून आपली दुसऱ्या देसांत गेला. तेथे दूर एका बाजूला एका कोपऱ्यांत त्याने एक घर घेतले व तेथे राहू लागला.

दोन ठिकाणी दोन तऱ्हेचे अनुभव आल्याने तो फार सावधगिरीने राहू लागला. तो सद्दसा घराच्या बाहेर बडत नसे. कोणाकडे पाहात नसे कोणाशी बोलत नसे.

असे किती दिवस कोणी राहू झकेळ! त्याला घातल्या घात भगून गुदमरसा- सारसे होऊ लागले. आपण बाहेर जावे,

लोकांशी बोलावे, मरणा माराव्या, हंसावे, मनमोहाळे करावे, असे वारंवार वाटू लागले.

एक दिवस रात्री तो भीतभीतच दोंग्याला घुंरावे बांधून घराच्या बाहेर पडला. बावा गेला जसेल तसेल तोच पाठीमागून पोळांच्या टापा ऐकू लागला कोणी राजा वगैरे येतो आहे की काय म्हणून तो धूम पळत सुटला आणि एका श्रांत शिरला त्या घराचे दार घुसने छोटलेलेच होऊन म्हणून तो जात गेला व बोळालेळाने निघून आले वसा विचार करू लागला पण एवढा विचार करण्याला त्याला वेळच मिळाला

नाही कोण अडवूँट माणसांनी त्याला रोन्ही करून धरले आणि म्हणाले—“जरे दुष्टा पिळी दिवस दडून राहाशील! आलास का नाही आपणच !”

साकेताकें क्षीतभीतच विचारले—“पळा कशासाठी पकवकेंत ! मी काय केले आहे ! काय चुक आहे माझी !”

“वाडवा ! वाडवा ! नराच साव झाला आहेस. तू आज तीन दिवसांपासून आपल्या मातकाळा मारण्यासाठी तलवार घेऊन हिंजतो आहेस, तें काय आम्हांला माहीत नाही ! आम्ही एकदासला काळे की

पळून जात होताच. असा छळधुर्वाचला तोडावले काय पाहतास.” ते म्हणाले,

“कोण तुमचा मातक ! तुम्ही कोण, मला काहीच माहीत नाही. ज्ञा गांवात मी नवा आहे,” साकेत म्हणाला.

“आम्हांला फंसवतोस काय ! आम्ही काही पयले मूर्ख नाही की तू म्हणशील त्यावर विश्वास ठेवून सोडून देऊ. जर आपल्या मातकाळा मारण्याचा तुझा वेंत नव्हता तर असा अपराधी येथे येऊन संपल्याचे कारण काय ! कमरेला तलवार आहे की नाही !” असे म्हणत त्या दोघांनी उम्याउम्याच त्याची माहती घेतली. पुर्वेच दिव्यन्याचे, त्याच्या कनवडीला लहोरकराच छावेटीं चांगडे कापण्याचा चाकू होता त्या दोघांनी त्याला सरळ न्यायाधिकाकडे नेले. तेथे थोडी चौकशी करता न्यायाधि-
शाला समजले की त्याला एकदां फटक्यांची शिक्षा मिळालेली आहे. तेव्हा हा जुनाच मुन्देगार आहे. असे वाटून त्याने—“फुडां एकदां त्याच्या रंगपर फटके मारून देऊनून हाकलून द्यावा !” म्हणून सांगितले.

इसकी मोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—
“रज्जा, त्या विचाऱ्या साकेतवर पदच

वैची कोर का ! कशासाठी आपला काम धंदा सोडावा लागला त्याला ! कशालाटी त्याला खसे रानोमाळ हिंडावे लागले ! कशा साठी त्याला पदव्या शिक्षा भोगण्या लागल्या ! तो तर ज्यादीं निरपराध होता. ज्ञा माझ्या शंकांचे निरसन झुळा माहीत असून घुडां जर तूं केले नाहीस तर तुझ्या कोरपाची खंवर लकले हाऊन तुझ्याच पायापास पडवील.”

विकसार्क म्हणाला—“साकेताला उगीच नाही कष्ट भोगावे लागले. चांदीच्या तुकड्याला त्यापरें बसवणारा कोणीतरी चेटक-
कटगारा असला पाहिजे हे जाणून घुडां त्या चेटक्याशी त्याने कां भांडण केले ! जरे, आम्हांला धरांत नसताना घुडां त्या माणसाने प्रेत असल्याचे भासवले पकळा-
वरून तरी त्याने त्या माणसाचा समजावला

पाहिजे होते. त्याने आपल्याचैसां बळवा-
नाचा विरोध करायला नको होता. त्यात यांच सोडून विघून गेला. तेथे परवेक्षांत त्याला कोणाचे सहाय्य ! म्हणून त्याला लहान सहान गोष्टीचे घुडां बघ वाटू लागले, आणि एकदां जाणून बसल्या की त्याला सावरणे कठीण होतें. ते आपल्याला सावरें एकदां नाही म्हणून त्याला अक्षा शिक्षा भोगण्या लागल्या. ज्ञा त्याने प्रयत्न थोडा विचार केला असता तर त्याच्यावर असा शिक्षा भोगण्याची राठी आली नसती. तो आपल्याच गांवचे राहिका असतां तर त्याला स्व गावच्या लोकांचे चोळे तरी वाटलत मिळाले असते.”

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अटकस झाला आणि पुन्हा त्या शाळावर लोंबकळू लागला.

इंद्राणी

हृदयभजापतीने विधरूपाची दृष्टि केली

तेव्हा सर्व देवांनी त्याला आपला गुरू मानले. देवांभ्रमाणे दाजवांनीहि त्याला गुरू मानून त्याची पूजा केली. विधरूपाला अज्ञातरीत एक भाग अवश्य मिळेल असे, तो आपल्या भाग्यंतीक कोडीतों अज्ञातरीत दोनवांनाहि दैत असे. ही गोष्ट इंद्राला सुखीच जाणवत नसे. डॉ. शंकावर त्याने विधरूपालाच भासून टाकले. त्वष्टभजापतीला बाबा पारच राग आला. म्हणून इंद्राला ठार करण्यासाठी त्याने अश्वकुंडातून वृत्रास्त्राची उपेक्षा केली.

वृत्रासुरांनी तब करून ब्रह्मदेवाला बळ करून घेतले व त्याच्यापुढून अनेक अश्वरूप अस्त्रे मागून घेतली. नंतर त्याने इंद्राशी युद्ध करून त्याला युद्धांत हारवले.

पराजय झाल्याने इंद्र विष्णूकडे गेला तेव्हा विष्णूने त्याला सांगितले की वृत्रासुरांना कथारिनेच मारले पाहिजे. सध्या तरी मू. रक्षावासीं घेर मांडू नकोस. तेव्हा विष्णूच्या आज्ञेवरून ऋषीमुनींच्या मध्यस्थीने दोघांनी वेर सोडून मेरीने रहावयाचे ठरविले.

पुढे वृत्रासुर बसलेली झांका. तीच यंत्र सांगून इंद्राने वृत्रासुरांना ठार केले.

वृत्रासुराच्या वच केल्यावर इंद्राला गर्व चढला की त्रिकोकांत त्याच्या हुनका बराकमी कोणी नाही. एवढेच काय, परंपरा ब्रह्मदेवा-पेक्षाहि तो आपल्याला बलाज समज लावला. डॉ. नंतर इंद्राने सर्व देवांची एक सभा बोलाविली व म्हणाला—“जाता या पुढे मीच तुम्हां सर्वांत श्रेष्ठ म्हणून तुमचे सर्वोच्च यज्ञ भाग अगोवर माझापार्श्वच जाले

पाहिजेत. मी आपल्या शेंटा घेतल्या नंतरच बाकीच्यांना भिल्लवार आणि अज्ञपासून माझे शास्त्रस्य ब्रह्मलोकांत राहील.”

इंद्राची ही वाक्या ऐकून सर्व देव पर त्याकडे पाहू लागले. तेव्हा ब्रह्मस्तीच्या संकेतावरून सर्वांनी त्याच्या पुढे मान बांकविली. हे पाहून इंद्र खुश झाला व मोठ्या गर्वाने ब्रह्मलोकांत गेला.

ब्रह्मदेवापुढे जाऊन त्याने गर्वांति केली. म्हणाला—“तू वृत्रासुरांना निरविाडे वर दैतम एवढे बलाज करून ठेवले होतेंस की तो कोघानी देसीक पर्वा करीत नसे. त्याचा वच करून त्रिकोका भिकले आहे. तुला मी या वदावरून पदच्युत करून तुझे सर्व अधिकार स्वतःकडे घेतले आहेत. उवर सासले पासला हो येथून !”

“तू पराकमी जाहेस हे सरे ! वच मी जाशली जाय सोडून कसा जाऊं सकेन ! मला तसे जात मेणार नाही.” ब्रह्मदेवाने उधा दिले.

“तू स्वतःला समजतो जाहेस तरी काय ! तू पासून मीच त्रिकोकापति झाले आहे. मी देवेन्द्र आहे ! असे म्हणून तो ब्रह्मलोकांतून उधानांत गेला.

ब्रह्मदेवाची सुखी त्या पाटिकेत बघा झालासार्थ रभी राहून विचार करीत रभी होती. इंद्र विष्णूबळ गेला. ती ब्रह्मदेवाची सुखी आहे असे समजण्यावर मोठ्या अधिकारवाणीने तो तिर्य म्हणासा “मी कोज आहे, माहीत आहे का तुला ! बला, विष्णु महेश सुद्धा जे कार्य करू शकले नाहीत ते जनपारा, महासक्तिशाक्ती, सर्वाधिकारी आहे मी. सर्व सुखीका “ब्राहि” “ब्राहि” करून सोडणाऱ्या वृत्रासुरास ठार करून मी त्रिकोकाला मयमुक्त केले आहे. मी देवेन्द्र आहे. सुखा बापाने

हा कोकसुता मका देऊन टाकला आहे. म्हणून तू माझ्याशी कम करवेंच."

तिने एका पानावर काही तरी लिहून ते त्याला दिले आणि म्हणाली—“मी काही कम विचारते त्यांनीं उचरे दे व नंतर मी तिहितेच जाय.” “तू मम विचारपार ? विचार,” ईंद्र थोड्या कादिकपणे म्हणाला.

“तू माझ्या कारण्या जीनी सृष्टि फलें शकशील का ?” तिने विचारलें.

“त्यांत काय आहे; तू माझ्याशी कम केल्पावर तुका तुझ्यासारखी झुलगी होणार नाही का ?” ईंद्रानें उत्तर दिलें.

“नव ती दुःखा कल्याणी सृष्टि फली होईल ? वरं तू वृत्रासुराळा तरी वदवू शकशील का ?”

“त्याच्या कारण्या तुझ्या पुढां कल्पन करण्याच्या गोरी कशाका ?”

“वरं तर तू त्याला पुन्हां ठार करून दाखवशील का ?” तिने विचारलें.

“जेव्हा बालविही आहेस की काय तू माझी ! जोढलले नाहींस वारतें मला ?” ईंद्र जरा रागातेंच म्हणाला.

“जेव्हा नाही, खरेंच विचारतें. तो येथेंच आहे. बांब ! वृत्रासुरा ! इकडे ये जरा !” तिची हाक ऐकतांच पर्यंतासारखा ‘बिप्यांठ’ हस पुढें येऊन उभा राहिला.

त्याला पाहतांच ईंद्रानें बळ उगाळून त्याच्यावर सोडलें. परंतु वृत्रासुराळा त्यानें काही सुद्धा कामें नाही उरव तो मिसिकल-कणें हंसला. ईंद्र मनांतल्या मनांत बरयला. त्याचा जेव्हा पक्षरूप उतरला.

त्याचा उतरलेला जेव्हा पाहून ती म्हणाली—“ही उरुया हातून होणारी गोष्ट नाही. सुख्या आणुवानें मारला जाऊन तुक होऊन हा येथें आला आहे.” वृत्राळा नाकवास सांगून ती पुन्हां म्हणाली—“बांब,

जाता तू बाच्या कारणी प्रतिकृति वदवू शकशील का ?”

“तू माझा जपमान करण्याचें उरविलें आहेस काय ?” ईंद्र रागातें म्हणाला.

“हे, हे, तसें मुळीच नाही. तू मला त्या कल्याणांत विचारलेंस ना ? म्हणून विचारलें. उघड ते पान व्यापि हाच काय लिहिलें आहे दे.” ईंद्रानें पानावरील वकलें वाचली—“माझा पितामह बळाव अस-

पावली मी लक्ष करणार नाही.”

“बाबलेस ! मी तुझी परीक्षा करून पाहिली, एका संकल्पानें माझ्या बहिष्ठांनीं

मला वदविलें आहे व वृत्रासुराळा शक्ति फल त्यांनीं दिलेली आहे. अशा किरयेकांनी सृष्टि ते करूं शकतात. तू ‘हणासाध, मी उरुया मापडून शक्तिकाळी आहे. म्हणून मला अशी परीक्षा करावी लागली आणि तू त्याच्यातून मात्त शक्तिकाळी नाहीस हें सिद्ध झालें. आतां तुझ्याशी कम करण्यास मी तयार आहे.”

ही ईंद्राळा येऊन त्याच्या पितामहा म्हणजे ब्रह्मदेवाकडे गेली. तोषांनीं त्याला नवस्कार केला व नंतर ईंद्राशी लक्ष करण्याची आपली इच्छा तिनें

प्रगट केली. त्या दोघांना अन्नदेवाने आशीर्वाद दिला.

अन्नदेवाचा निरोप घेऊन इंद्र इंद्राची सह स्वर्गलोकीकडे सरत आला. तेथे त्याने सर्व देवांची महासभा भरवली व यज्ञ-भक्ष्याचे महापात्र मागून घेतले. त्याने आपला अधिकार सांगितल्या वेळेपासून कोणीही स्वांतीक यज्ञमात्र घेतलेका नव्हता. देवांना ते महापात्र आणून स्वाच्या पुढे ठेविले. तेव्हा ब्रह्मर्षि म्हणाले—“आपलं यज्ञा म्हण्टी म्हणून यज्ञांतीक आपला मागहि आम्हां घेऊं झालो नाही तो देव्याची आमच्यावर कृपा करावी. त्याचातून आम्हां निर्बळ झालो आहोत.”

“होय, यज्ञ हे पात्र पाहून मंदपुंराज आले दे.” इंद्राची आज्ञा होताच सेविकांनी ते पात्र तिकडे पोहोचते केले.

परीसह इंद्र तेथे शेजा व तिला म्हणाला—
“व्हा, माझे कैयव! तुला पाहिले तेंवढा माग घेऊन बाकी माझ्यासाठी ठेव.”

“कारण सर्व देवांचा माग आहे. त्यापैकी सर्व घेऊन टाकून तर देव आपापलीं कामे करते करतात. मी जर त्या कारवाहाकांचा सर्व माग घेऊन केवळ तर ही सर्व कामे मलाच करावी लागतील.” इंद्राची म्हणाली.

“तसे काही नाही घावा सर्व अधिकार तुला दिला आहे.” इंद्र म्हणाला.

इंद्राकडून यज्ञमात्राचा सर्व अधिकार मिळताच इंद्राच्या बायकोने सर्व देखांना बोलावून त्यांना आपापला यज्ञभाग घेव्हास सांगितला. इंद्र तिला म्हणू, घाक्या नाही

अज्या तऱ्हेने इंद्राने मंद केलेला यज्ञभाग पुन्हा सर्व देवांना मिळू लागला.

झिका निरसन

विंध्यपर्वतावल्या पका गुहेत एक मुनि तपस्या करीत बसला होता. त्यास पासच्या लोकांना नेव्हा हे कळले तेव्हा ते त्याच्या दर्शनासाठी येऊ लागले. अनेक लोक आपलीं दुखे त्याला सांगत. तो आपल्या वेगळ नांगीने त्यांचे समाधान करीत असे आणि त्यांना कधी कधी काही उपाय पत्र हजवीत असे. स्थाष्टने लोकांना बरे वाटत असे. त्याचे मन वेळीं इच्छे होत असे.

सकांची माना तऱ्हेचीं दुखे ऐकून आपल्या मनाचा गोचर होऊ लागला. तो म्हणे की मी वाचलेल्या लोकांत जबा काही गाडी काढेत त्याच्या अगदी उकट व्यवहार अनुभवत बसतो आहे. पण नष्ट होत आसला आहे. मज्जा देसीत जावयाचे अनुभवत बसतो आहे. चालू लागले.

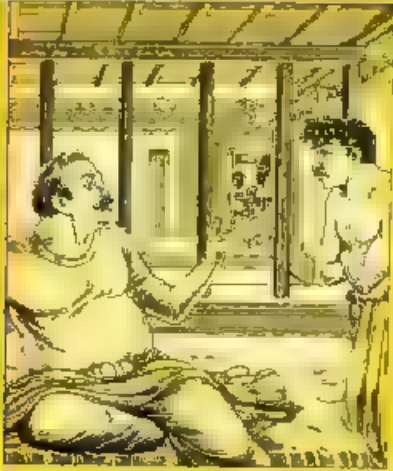
परमेश्वर हेच एक घोषाव आहे. त्या नरक हे देसीत मोठे घोषाव आहे. कव एकरा प्रत्यक्ष अनुभव घेऊन पाहिले पाहिले, त्या विनाय नसला मनाचे समाधान होणार नाही.

मनात येण्याचाच अवकाश, तो तेव्हाच निघाला आपला दंड व फर्मदंड घेऊन गुहेच्या बाहेर

मोठा दूर गेला असेच नसेच तोच त्याला एक तेजस्वी मारुथुं दिवली.

सुमारें बारा वर्षांचा जसेच तो. तापले त्याला विचारले—“कोठे निघाकस?”

तेव्हा तो म्हणाला “जेथे तुला जावयाचे आहे तेथेच मज्जा देसीत जावयाचे आहे.” म्हणून ते दोघे मिळून वाट आहे

बाहेत मुळाव फनीस मजक वर मनन करीत बोभे चालले होते. बाहेत एका यावाच्या मेजनीसक त्यांना बरीच खर्ची झालेली दिसली, ते कळत गेले तेव्हा त्यांना समजले की त्यांच्या स्वागतासाठीच त्यांचे मकगण गोळा झालेले आहेत. त्यांनी का दोघांचे स्वागत केले व त्यांना येऊन एका मोठ्या बाळ्यात आले. त्यांच्या सत्कारार्थ एक मोठी मेजबानी दिली

सर्व कार्यक्रम झटोफ्यावर हे दोघे आप्पास निघाले. खजमानाचा निरोप घेतल्या तेव्हा बजगावाका सामज्यांतील सोन्याची

वाटी बोरीस गेलेली आचळली. सर्वांना ह्या मुळावाच उखव घेत होता. ह्या साधूनेहि ते पाहिले होते. पण कोणी तसे एकट नोक नकले नाही.

साधूचा सरसो वाटत होतं की आपण का मुळाका विचारले की त्याने असे का केले? ज्याने एवढे स्वागत केले त्याच्याचकडे बोरी कतना स्वागता काहीच कसे वाटले नाही. पण तो काही बोलला नाही.

साधू व तो मुळाका पुढे म्हासाळा निघाले. बाहेत खूप पाऊस पडला दोघेहि सितून गेले चिब झाले. आसऱ्यासाठी ते दोघे हकडे ठिकठे जागा सोधू लागले. त्यांना समोर बुर दिसाचा प्रकाश दिसला. त्या अनुराधाने ते तेथे गेले.

वार बाळकून त्यांनी पाहिले की वात कोणी आहे का? "कोण आहे वात? आम्ही बावसाने मिजून कुडकुडत आहोत. नांदांका कोडाखा वातरा का. तुम्हांला काय पुण्य झाले?" ते म्हणाले.

बोळा बेलने एक नोकर आला. त्याने दार उघडले आणि ह्या दोघांना घेऊन आपल्या सालमजसमोर उभे केले.

"अर्घा राणी तुम्हा भीत मागजाराका तू दार उघडून मात घेऊन आलास! मुळा काही कसक आहे का नाही?" ह्या बोमी मालकाने आपल्या नोकराका दृष्टावले "वाता घेतलेच आहेच त्यांना वात उर त्या सरक्या भोळ्यात पहा! मुद्दारी काही असेच ते दे वरवहून आणि शक्य बावदांच झाना बाहेर काढ." मालकाने नोकराका बजावले.

ह्या मुळाचे सरकरी भांडी सरवहून ये काही सिटाले ते सर्व साधूला दिले व स्वत उपाशीच राहिल.

पाऊस बंद होताच नोकर त्यांना सांगा बजास वेळ होता: इतक्यांच हेच दोघे उठले व नोकराका सामून निघाले. आतांना त्या मुळाचे ही सोन्याची वाटी नोकराच्या हातात दिली आणि म्हणाला "असा अफरावी मुद्दा बासा देऊन व कस देऊन तुम्ही आमच्यावर बरेच उपकार केले आहेत ते आम्ही कधी विमरले झकजार नाही त्यानी पूर्ण पैदा उर कधीच होणार नाही. आत्म्यासारखे बोर महासदे कोठे कोठे आहेत, म्हणूनच हे बग चालले आहे. फार फार उपकार झाले आमच्यावर. संकट बाहोर."

सवयी ही जरा दे फल व मुळाची पाकळी आपल्या मालकांस था." असे म्हणत त्याने ही सोन्याची वाटी नोकराच्या हातात दिली. मुळाचे हे बागवेहि साधूला मानवले नाही. त्याका वाटले ह्या मुळाका खूप रामबाणे. तरी पण त्याने आपले तोड उघडले नाही.

साधूचा राग पाहून मुळाका म्हणाला: "साधूचा, हे मझे कर्ण मुळाका विचित्र वाटते नाही? बहो, हे एक नाटक आहे आणि आमच दोघे धांतीत दोघ पात्रे फार फार उपकार झाले आमच्यावर. संकट बाहोर."

अमीनदारानें त्या दु:खातुळें जेव्हा बरकें होतें. कांय मुळांत कंपनी जात माविण्य मिळविले याचो निर्णय करपाचो इकीदेखीक त्याच्या मंगलांत उरली नव्हती.

मोठा मुलगा ज्योतिषशास्त्रांत पनीण होना त्याने चोर केन्हां आडे हाते नी वेळ बहिलाना विचारून घेतली आणि उभ्या आदल्या रेंवा कडून कांही तरी जणित केले आणि म्हणाला "बा! इशाम्य विशेनें दका रानांतून आजे तेथें मुतें राहतात. त्या चोरांनीं भुतांन वण करून घेतलें व्हडें. बा सर्व गोष्टींचा विचार करतां

आपल्या बळग चोरांनीं चोरून नेलला भाक परत पिळग्यांची खाशा मळा नाहीं."

परंतु ही गोष्ट कळल्यावर युद्धविप्रेत पनीण जसनेला पाकटा घुलगा स्वस्थ बसायला तयार नव्हता भावाच्या म्हणण्यावर त्याचा विश्वास बसला व तो ईशाम्य दिशेकडे निघाला. वाटेत त्याला एक रात लागले. सांयकल्यानीं त्या रानांत जमराक्षस राहातो असें सांगिल्लें. तर माव नेंवेच सार जसवार व चोरींचा भाक पण जसवार. त्याच्या मनाची खानीं झाली.

त्याला सांयकल्यांकडून असें देखील कळलें होतें कीं त्या रानांत आ कोणरी गेल्या परतला नाहीं. तरी त्यानें त्याची पर्वा केली नाहीं. त्यानें विचार केला भुतांचेंच मय आडें तर चोर कसे राहतात रानांत. जे काम चोरांचा कामां येतें तें मळा कां करतां येणार नाहीं. चोरांचेंच मय असेक तर माझ्याकडे ही तळवार आडेंच. रानांत शिरक्यावर त्याला प्रचन कांठीच दिसलें नाहीं. नेंडर त्याला विविध आवाज ऐळूं मेळ लागले. पण त्याच्याकडे दुर्लक्ष करून तो पुढें निघला कांही वेळानें त्याला विविध आकृतीं दिसूं लागल्या. तीं भुतें

हातीं तळवारीनें त्यांना ठार करपाचा बल त्यानें जेन्हां जेन्हां केला तीं अवश्य होऊक लागलीं तीं भुतांचा संशोधन करून म्हणाला— "मुसांनो तुमची हात माझ्याजवळ छिनणाव वाडो हें सांगा, बा रानांत चोर कोणें राहतात. नाहीं तर मी तुम्हालाच एके-काला वाटेका लावीन" वण भुतें कडजय झाले ते त्याला पुन्हां दिमळी नाहींत.

यसो थूक लागला हातीं आनीं भुतें आपल्या वाटेका येणार नाहींत असा विचार करून तो एका झाडाखालीं बसून निश्चिंतपणें आपली तळवार एका बाजूला ठवून व पंगड आपलेसी शिंदोरी काढून व मळा खावला. मेन्हा एक रात त्याच्या पांठीमातून हळूच आन व त्याची तळवार ठवून घेऊन येतें त्यानें ती तळवार आपल्या संरक्षकाकडे नेऊन दिली.

"आना माहतीं बाबा भराकम. हाकांत तळवार जसे फुल्ले यातें जमन्यावर जयि-कार राजवण्याचा मयल केला" भुतांचा सरदार म्हणाला.

माथें संवसारांवर जेन्हां हाकड्यानें तळ-वार नाहींची हाक्याचें पाहिले तेन्हां हें भुतें सी तळवार वेळन आपल्यान पुर्वीत काय सुठाचेंच जसलें राईजे. बा गोष्टींची नाचत होती. ती तळवार सरस्वती देव

व्याला संक उरली नाहीं. त्यांना केस-विण्याच्या हेतूनें हो रानावाहेर जायला निघता, भुतांनीं त्याला शनाशिर जाताना पाडिले संध्याकाळ झाली भुतें निरनिराळीं सांग घेऊन नाचूं लागलें

भुतांना कर्वाच या गोष्टींची कल्पना मळती कीं दिवसां रवांच्या भीतीनें निघून गेलेला मनुष्य रात्रीच्या कळोखाल पुन्हा त्या हाजूला येईक. परंतु पाकटा भाक एक काळ कापड पांचकून त्या बाजूला आला. भुतें सी तळवार वेळन आपल्यान पुर्वीत नाचत होती. ती तळवार सरस्वती देव

होती. चाकडा भाऊ देसील त्यांच्या बरोबर नाचू लागला. मुतांनी त्याला ओळखले नाही. नाचत असता त्यांनी त्याच्या हातांत नकळत त्यांची तळवई दिली तळवार हाती येताच तो मुतांच्या सरदाराच्या अंगार तुडून पडला. त्याची दाढी बळून त्याने ओढली व एक बार केला. दाढी कापली जाऊन त्यांच्या हातांत आली.

मुतांचा सरदार जोरडला—“अरे हाजी दादी!” मुते धावून गेली. आरच्या सरदाराची ती दुर्गत पाहून डी रोपून बळून गेली. सरदार गवाचक करून हात जोडून

चाकडा भावाला म्हणाला—“माझी दादी दे बाबा! चोरांच्या सरदाराच्या हाती माझ्या दादीचा एकर एक केस आला. पण तेवढ्यावर त्याने आप्णां सर्वांना चाकडा गुलाम करून घेतले आहे. तू तर माझी सर्व दादीच्या दादीच पेलखी आहेस. आतां आपला जीवन हुड्या हातांत आहे.”

“हुड्याला गुलाम करून मला कस करायचे आहे? फक्त चोर कोठे आहेत ते मला सांग! तू बस एवढा दाखविलेस तर मी तुझी व तुझ्या अनुवायांची सुटका करून देईन तू एवढी मदत केलीस तर तुझ्यावर अधिकार गाजवणारा कोणी तरणार नाही.” चाकडा भावाने त्याला धीर दिला.

मुतांचा सरदार म्हणाला “चोर चोरी करायला गेले आहेत त्यांच्या टोळीत त्यांना नेमक बळून वळून व्हाऊन आहेत.” असे सांगून मुतांचा सरदार चाकडा भावाला चोरांच्या गुहेमधीक घेऊन गेला. चाकडा एका छोट्यामांड उभा राहून चोर वेण्याची वाट पाहू लागला.

उद्यावण्याच्या सुमारास चोर चोरी करून घरत आले. गुहेचे दार त्यांनी उघडले. आत जिना होता. ते जिना उठरून आत

गले. चोरीचा माळ घरांत ठेवून ते बाहेर येऊन झाले तेव्हा चाकडा भावाने एकेक करून सर्वांची होकी उठविली.

दादी चोर मेल्यावर तो स्वतः भुवारांत गेला. आठ नव्वट घन पडले होते. तेथे तो हिरा होता व त्याच्या बापाच्या बळून चोरून आणलेली प्रत्येक वस्तु होती. तो राजाकडे गेला व त्याने चोरांनी चोरी करून घेतले फक्त डेक्लेन्का बाळाची वरीं राजाच्या विष्की. ती गुप्त गुहा दाखवायला मी त्वार आहे असे देसील त्याने सांगितले. गुहेत त्याच्या बापाकडून चोरी करून नेलेला माळ मी उचकत नेईन व बाकी माळ आपल राशाने आचा त्याच्याकडे पांभता करावा अशी त्याने राजाकडे विनंति केली.

राशाने छिपाई त्याच्याबरोबर गेले. मुवारांतका सर्व माळ घेऊन त्यांनी राज-

दाख्यांत पांभता केला. राजाच्या परवानगीने तो आपल्या घरचा चोरीचा माळ व हिरा उचकत घेऊन गेला.

चोरीछ गेलेला माळ घेत मिळालेला पाहून बापाला फार आनंद झाला. त्याची तळवई सुधारली व त्याने अंधारुण रोडले दीघां मुलांबा बोळावून तो म्हणाला—“आतां हा हिरा कोणाला कायचा, हा प्रश्न तर अनून सुटलाच नाही.”

“त्यांत आदय करण्याचे कारण काय? हा मोठ्या भावालाच मिळाला साहिजे. पूर्वीपासून तो कशात आहे तो मोठ्यानी गरज काय?” चाकडा म्हणाला. विद्या संपादन केल्यापासून त्याला कर्तव्य मारीचा हिरा लाभला होता. म्हणून त्याच्या विचारांतला कोतेय्या माहीसा साक होवा.

नवांकणारा वर

मीमसेन नावाचा एक कीमंत गृहस्थ होता

त्याला सत्यावती नावाची एकुलती एक मुलगी होती. वारस म्हणून कोणी मुलगा नसल्यामुळे त्याने आपल्या मुलीचे लग्न कोणत्या तरी होतकळ सत्पाशा कळत देऊन त्याला घरजावई करून देण्याचे ठरविले. खरोखरी ही गाष्ट तबदी कडील गव्हती परंतु ती मोष्टच जगभर ठरली

त्याचे एक कारण होते मीमसेनची बायको रानिधरी एक मादलोर कार्यज्ञा होती. मीमसेन बराचदा किती गरजला च व्यापसा हप्त्याचा आणि पन्नाचा गर्व हजरा सभार त्याने किती दाखविला तरी घरात मात्र बायकोमनोर तो शानास्त्राचे मानर असे. ती बायकोचे कधी ऐकत नसे नवरा स्वतःच्या अकलेपमाणे कधी काही करी

तर ते तिला पसंत पडत नसे. जावनाला देखील सामुच्या कथांत माहायनी लयासी असेल तर त्याने यावे, अशी होती घरातकी परिस्थिति.

मीमसेनने दोघांघाकडे सांगून ठेवले हात की मुलीला पत्तादे वांगाने पळ मिळाले तर पड्या. मुलाकडे धनवृत्त असलीच पाहिजे असे काही नाही. मुलीच्या जागता हलका असला की पुरे पण जाय यांने आमच्याकडे रहावे एवढी अट मात्र राहिल. मुलाने आपली सगळी तमे रहावे व करवे असे बेलीक आम्हाला वाटते.

एक जणाने विचार केला, हय ठरवून दिवले तर वांगली दक्षिण मिळेल. म्हणून तो गावागाव घरवांमनार्थ दिवू लागला पण त्याला योग्यवर मिळाला नाही. तो

एका गावाहून हुमना गांभी भात वसला एका झाडाखाली एक तरुण बसलेला त्याला दिसला त्याचे वय सुमारे बीस वर्षे जमेक. तो गिड्डा होता. तरी त्याच्याजवळ जाऊन त्याने त्याला विचारले—“बाळ, कोण रे तू? असा एकटा येथे का बसला आहेस? काळ ठरलेले दिवसही आहे.”

तो तरुण म्हणाला—“माझे नांव चमन-नाल आहे. या जगजग्याच गांभी मी राहतां. माझ्या बविलाचे नांव रोखनलाळ असे आहे. माझे वडील माझ्यावर नेहमी रागावलेले जाणि होतांलेले असतात. म्हणताने, ‘जुकट यांने निघे. या गिड्डांला आपली मुलीच काणी देणार नाही. सग हुंडा कोटून भिल्लणार.’ विटून गेला आहे मी निघाला. ‘वणून घर सोडून निघलो जाई. गजुरी करून घट भरले तरी चालेल.’”

“अरे रोखनलाळचा मुलगा चमनलाळ तेच का? पाई तर दे तुझा हल.” बर-सोषतार्थ निघालेला तो मनुष्य चमनलाळचा हात बापल्या हातात नेऊन हात सामुद्रिक जणु कंठी त्याला माहीत आहे असं दखवीत हात पाई लागला घोळा वेळाने म्हणाला—“तुझ्या बापाला वेडवीड तर नाही

आगळे! एका श्रीमंताना जावई होणार आहेस ते. चांगला घनयोग आहे. सर्व लुप्त्यासभा हात जांढून उभे राहतील चळ माकस बरोबर.”

ते ऐकून चमनलाळला हा कोणी तरी देवदूतच असावा असे वाटले दोघे निघाले. याहेन तो गृहस्थ चमनलाळला म्हणाला—“आपणेत कोणी लुप्तवा टांभी हलका बांढून लुप्त्यासी राकणार नाहीं तांपयंत तूं कंठी उतर देऊं नकोस.”

त्या मुलाला आपल्या घरी बसल्याक सांगून तो मीमसेनच्या घरी गेला व त्याच्या

बायकोचा म्हणावा. "वहिनी! म्हा मुलगा मुलीबोलाता असा सुंदर बर पाहून जगज्ज आहे की मुन्ही पाहून एवज खाऊ, होय, एव बोवा ठेगणा आहे."

"ठेगणा असका म्हणून काय झाले! बरेच झाले, सांगितलेले ऐकेल तरी," राजेश्वरी म्हणाली.

"आधी कसे! माझ्या तोंडातलेच सध्या काढून घेतले आणिसे ते पहा! महिनी, त्याच्याजवळ बांकून बोळ्यासिवाय नाही उतर देत तो, ठेगणा आहे ना जरा, म्हणून!" तो मुद्दस म्हणाला.

"त्याने काही हरकत नाही, जरा बांकून बोळले की झाले 'राजेश्वरी म्हणावी.

मुलगा पाहिले व राजेश्वरीला मुलगा धरत पण एवला लवंगदर्यातच जावयावर आपला अधिकार वाचवू लागली ती. परंतु

त्याने तिची पर्वा केळी नाही. बांकून ती त्याच्याशी बोळली नाही तोंपयेंत त्याने उतर पण दिले नाही, कम झाले व बर-बध्द देवाच्या दर्पनाक येऊन गेले.

गदेंच तिने मुलगा ठरवून देणा-या माणसाकडे बोकामून विचारले—"काय हो भाऊजी! नेहमी का असे बांकून बांलावे लागणार! वास आहे बुवा."

कुर्य देवळाच्या दारांत पोचले, दार क्हात व बोंदें ठेगणेंच होतें. सर्व रांकून जात बाभान्यात गेले. कम बसनकाळ बांकल्यासिवायच आंत येला.

"वाहिलेंत तो देवासमोर देखील आपली मान बांकवीत नाही भग आपल्यासमोर बांकवीत का!" मुलगा ठरवून आपणारा माणूस म्हणाला. तें ऐकून राजेश्वरीच्या शोकाक कुळतच पडले.

सूज मसप्रिम

स्विवृत्तः श्रामदेवीच्या देवळांत सत्यपिब नावाचा एक पुजारी होता. गांवात क्षामाचें बांधण झाले की लोक क्षाम्याकडे जिवाक सांगायला भांबत. तो कया कोणा-पुढून बाबडळ मोबदला घेत नसे.

त्याची प्रसिद्धी राजाच्या कानांवर देवांत गेली राजानें त्याची परीक्षा केल्या-मादा मन्नाचा सकां घेतला व जेव पाळून देवळांत गेला. पूजा करून देवासमोर जें काही देवाबने वाटले तें ठेवून रावा व मंत्री पुजाऱ्याचा निरोब घेऊन परतले.

त्या गांवचे मादकरी जवळच्या रानातून सकांडें तोकून जाणीत एकदां एक जण सकांडें तोकून जाणीत असतां त्याला एका झाडाखाली एक ज्योतिषी दिसला. स्वाने त्याला हाड हासवून आपले भविष्य विचारले.

ज्योतिषी म्हणाला—'हें वहा, मी आपल्या भवपळानें तुला एक सध्द दाखवतो. नंतर मी विचारल्या प्रमाणें हूं ठीक ठीक उत्तर दिलेंत तर मी तुझे भविष्य सांगू शकेन.' ती भगुन त्या गोदीस कळू लागला.

वाहतां वाहतां त्याला झोक्यासमोर एक मुंदर राजवाडा दिसला. इतक्यांत आकाश गळतहूं लागले व बिजा बमळूं लागल्या आणि त्याच्या पाठोपाठ पुसळवार शुष्टी होऊन तो राजसका एकाएकी कोसळला

"भावा जर्ब काय?" ज्योतिष्याने त्याला विचारले.

"मला नाही माहीत, मुन्हीच सांगत!" तो भगुन म्हणाला

"तर मग तेच तुजें भविष्य समज!" असें सांगून ज्योतिष्याने त्याला एक दगडानी

मूर्ती एकत्र टाकले. थोड्या वेळाने त्याच बाटने जाणाऱ्या आणखी एका माणसाने त्या आश्रित्याला त्याचे भविष्य विचारले. आश्रित्याने म्हणिल्या नाणखाला शांतित्वा-प्रार्थने मंत्रबोळीने एक हस्य दाखविले. या संवेष्टेच्याला एक हजार रूट उंच असून एक वृक्ष दिसला त्या झाडावर एक शिंटा ससाणा आढा आणि झाडावर बसलेल्या व्हड व्हड पक्ष्यांना स्वर्ग लागला.

ज्योतिष्याने त्या माणसाच्या त्याच्या मर्मे
निष्कारका, तो म्हणाला—^{१४} तबख राही
माहीत, तुम्हीच सांगा।^{१५}

ती देखील एक वृत्ती पुढाळा मरला.
 जाणवी बोळ्या येऊन तिसरा नमुन्य
 त्याच धाटेनें आणला. त्यानें त्या ज्योतिष्वाला
 जाणवा हाच दाखविला. तेव्हां ज्योतिष्वाला
 त्याच्या पूर्वी आलेल्या दोघांच्या मुदल्याकडे
 बोट दाखवून एक इत्य त्याला दाखविलें.
 त्याला पुढे व्हातारा दिसला. त्याच्या
 मागीर एक भोंठे भोंठे होतें व ते त्याला
 उचलवत नव्हतें. तरी तो शास्त्रात्मक्या
 काढण्या गोळा करण्यासारें दक्षित होता व
 पुन्हां उभा राहून त्या काढण्या दोघीत
 लुप्तत होतें. शेवटी तो व्हातारा पक्षा-
 पक्षां खाती पडला.

इहा वृक्षानां कर्त्री देवील तौ मनुष्य
पहिल्या दोषप्रमाणेच सार्व शाकटा नाश
मृगन तौ देवील ग्राह प्राणा.

मे दक्ष्य एका चमप्या लङ्कह ताभ्यान्
 दुरुज पाङ्क्तिर्लक्षितां तेषुत पात्रकम् एकम्
 मेवां गवधर्वांतीति वसली का शान्त
 एक भाषिक प्राश्नात्की बल्लेका वाहे व
 भविष्य सांगम्यासादौ खो कौपीन्य च्यक
 नातो शास्त्रा वो दृग्दन्वाचो पूर्त करुण
 दाकरो, गाविकम्योको कर्त्तौ निरक्य
 छात्रिने छेक सरत्त वो खोतिवि वल्ल

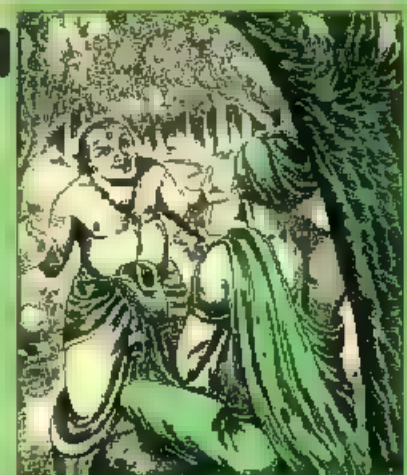
होता तबे गेले आणि त्याला त्यांनी
विचारले "बोळ, कोण तू ? येथे तुझे काय
काम ?"

दो शृङ्गार - "वी क्यो तिनी आहुं.
 भविष्य विचारणाराता भी एक दृश्य
 दातविश्वं व त्यागं अर्थ विचारको. अक
 अर्थ सांगणाराता भी त्याग भविष्य सांगको.
 वा क्यो अर्थ सम्यक् प्रकृत नहीं ले
 वासायस दग्ध होऊन जातात."

हैं ऐश्वर्य सर्व धारण करने व मार्ग परमार्थे सत्यमिषकथे येकन नृपकाले—^{१४} आतां नृप कदाही मार्ग कादः ।

“ पाहतां मी, घाबरून नका ! ” सत्यभामे
त्यांना बघतांना आणिले त्यांना त्यांच्या मनाची
समाधान करून देऊन त्यांना परत घरी
जाऊन दे. दुसऱ्या दिवशी ती त्या त्या विषयक
संवाद सांगता बघतांना “ यांतील मुला
सर्व गायकरी सामान्य ऐले आहेत. शा
स्त्राचार्या मूर्ताना पुढा मनुष्य रूप देऊन
त्ये बिना सत्ये राहून काढा. ” सत्यभामेने
विनंति केली.

ते पूज्य नात्रिक म्हाजाला-^५ तूज या
मादचा मुख्य गायक आहेस का ? सर्व
भीत असता तूच एकदां मैत्र्य माझी पंगव

आदिन करीन अहिंस साधे कारण क्या ?
 हा छोटा बिलय मल। ताही आवलत व
 अस्तव्था. माणसांची बाल वेधे विवस नाही "

‘स्वाट’ विनय नाहीं! ज्यांतिपिनुबा
मला देखीत बोट ज्यांतिपिनास बळत व
मजत येताना तुम्हांला वाहल्यावर तुमच्या-
विषया माझ्या मनात राव असत झाला
नाहीं! कारण तुमच्या मजारा मना दुष्टपणा
मिसव नाही. दुष्टपणा असला तर तुम्ही
त्यांना दगाव करूत टाका-भायेंपुजी! अस्मत्
करून टाकातें असतें. दुष्टपणा वाटण्यासारखें
तुमच्याकडे आहे तरी काय बरें? ! म्हणून

तुमच्या विषयी माझ्या मनात कादर उत्पन्न झाला आहे व म्हणूनच मी तुमच्याजवळ विनंति केली." सत्यप्रिय म्हणाला.

"दीक! सारंग तुला आपले भविष्य पहावयाचे आहे का?" सत्यप्रियने विचारले.

"नाही मुला!" सत्यप्रिय म्हणाला.

"सर्व जग ज्या सारीं हळमळीत ते भविष्य जाणण्याची तुम्हाला मनात हच्छा नाही! जगाचा बीट आला आहे का तुला?" सत्यप्रियने विचारले.

सत्यप्रिय म्हणाला—"हेरम्व वाटण्याचे कारण काय? देवाने वा जगात खमनाळा राहणार नाहीत." ते उत्तर संवसारशेखर

आमून आगचे भविष्य बघत ठेवले ते काही कारण बरोबर म्हणूनच. मग अशा भविष्यवाचक्यां औत्पुष्य दाखविणे जुकांचे आहे, असे प्रला वाटते."

"दीक! या तीन शिकामुठौवा पुढां मनुष्यरूप मिळवें शब्देच तुला पाहिजे नाही का! तसें असेल तर या विषयी जे जे हस्य पाहिले त्याचा अर्थ तूच सांग तुला देखील त्यांचा अर्थ सांगता आला नाही तर त्याच्या रांगेला तुलादेखील चम रहाईल कागेल." ज्योतिषी म्हणाला.

"बला कबूळ! बोलू, काय पक्ष आहे तुमचा!" सत्यप्रियने विचारले.

तेव्हा मंत्रिकाने मंत्रबळाने ते पहिले राखवाळ्याचे हस्य दाखविले व त्याचा अर्थ विचारला.

सत्यप्रिय म्हणाला "या राजवाळ्यांत सर्व सुखसोयी आहेत. परंतु स्वाचा पाया हळमळीत आहे. म्हणून पाऊल पडल्या बरोबर तो राजवाळा कोसळला. अशाच तऱ्हेने मनुष्याचे आयुष्य सत्संगाच्या बळकट पायावर आधारलेले नसेल तर दुष्ट लोक त्याच्या जीविनाचे मातेरे केव्हाशिवाय राहणार नाहीत." ते उत्तर संवसारशेखर

पहिली मुक्ति हत्की व सो पहिला लाकूड-लाक्या जिवंत झाला

मात्रिकाने दुसरे हस्य दाखवून सत्यप्रियला त्याचा अर्थ विचारला.

"शाखावर बसलेले सर्व लहान लहान पक्षी भोज्या भावल्या छोकांसारखे आहेत व त्यांची शिकार करणारा ससाणा म्हणजे दुष्ट अस्याचारी जगांत हेच चाल आहे. एक मनुष्य हजारा मनुष्यांचे शोषण या जगंन करीत आहे." त्याने ते उत्तर दिव्यावरोबर दुसरा मनुष्य जिवंत झाले.

तिसरे हस्य पाहून सत्यप्रिय म्हणाला-

"हा मनुष्यस्वभाव आहे. मनुष्याला या जगांत स्वतःचे आयुष्य भाररूप झाले असून देखील त्याचा मोह व माझा धुटत नाही. तो केहीच जगाच्या मोहपाशांतून स्वतःचा

मुक्त करून घेवे, तोच ज्ञानी!" सत्यप्रियने पचवें म्हटल्याबरोबर तो तिसरा मनुष्य देखील जिवंत झाला

मात्रिक हसत भिन्न करून म्हणाला-

"सत्यप्रिय! तू स्वतःचे भविष्य विचारले नसलेस तरी मी तुझे भविष्य वर्तवून ठेवतां ऐक, ज्यां जुला राजा दरबारांत बोळावील व तुझा दरबारांत संस्कार करील. तुझ्या बोम्भवेची परीक्षा करण्यासाठीच राजाने मला नेमले होते मी ज्योतिषी नसून एक मात्रिक आहे. ज्यां तुला राजाने मोलावणे पाठविले की तू राजाच्या दरबारांत जावण जा."

राजाने दुसऱ्या दिवशी सत्यप्रिय याला दरबारांत बोळावून त्याचा संस्कार केला. तेव्हा पासून सत्यप्रियची कीर्ति राज्यभर पसरली

दोन दादवे

एका वडानाच्या खाण्यासाठी कामान्त नवावा एक गुलाम होता. त्याने आपल्या मालकाची श्रामिकपणाने कित्येक नवे मेका केले व त्यामुळे त्याच्याला त्याच्या वंशांत पुढील कामवा झाला. अशा स्वामिक गुलामांना गुलामीतून मुक्त करण्याचे ठरवून तो खाला म्हणाला- "बामान्त! मी तुला एक जहाज दक्षिण देतो. आज पासून तू स्वतंत्र आहेस, पुढील आयुष्य तुलाचें पाह्ये."

बामान्ताने आपल्या मालकाचे आभार मानून व्यापार करायला सुरवात केली. त्याला बहिष्काळ खेपेस यश मिळाले नाही वसुधांत वाढला जाले व त्याचे जहाज माळामळत बुडले. खलखली देखील पणवांत बुडून गेले. ईश्वरानी कृपा

मरणक बामान्त एकदा बांचला तो पोहून किलाच्याला आला.

मै एक बेट होते बामान्त पाहण्यासाठी निघाला त्याच्या एक नगर विल्ले बामान्त येत लोकांची गर्त होती. बामान्तला असे वाटले की लोक जणुकाही त्यालाच भेटण्यासाठी एकत्र झाले आहेत. तो खाल आल्याबरोबर "महाराज की जय!" जमा जयशेव लोकांनी केले. बामान्त नम्रित होऊन स्वतःशीच म्हणाला- "हे लोक मला पाहून कोणी दुसर्यास समजून जयजयकार करीत आहेत."

लोक त्याच्या नारी राजूला ओळखला करून उभे राहिले. एक जयजयकार इथी तेवज्यांत तेथे आला लोकांनी बामान्तला आदरपूर्वक हरीवर बसविले आणि त्याला

राज्याच्यांत घेऊन गेले. राजवाच्यांत त्याने आपला कैत्यावर आला राजवसे देण्यांत आली."

त्याने लोकांना विचारले- "मला राजा करून घेण्याचे कारण काय? मी तुम्हांला आदरान्त नाही व तुम्ही मला ओळखत नाही. एकाएकी माझे जहाज वसुधांत बुडले व दैवत्यागाने मी तुमच्या बेटाच्या किलाच्याला येऊन लागला."

तेका त्या लोकांनी आपल्या देशाचे वर्णन केले. गावीस वर्षे त्या देशांत कळं लागला. एक वर्षे झाल्यावर त्याला कोणाचेच नियमित राज्य नव्हते. आपल्या

बेटावर कोणी तरी परदेशी आला. एक राजा जेथे तर आधी सुखी होऊ जसे त्याने समिचले, राजा निरंकुश होऊ नवे भले वाढत असेल तर जय जय राजा म्हळेंता आणि तो राजा तुमच्यापैकी कोणी नसून परकीय असेल तर त्याचा राज्य कारभार निष्पक्ष राहील जसे त्याने समिचले होते, तेव्हापासून आम्ही आपल्या देशांत मला कोणी ओळखी

परदेशी आला म्हणजे त्याला आपला राजा कळं लागला. एक वर्षे झाल्यावर त्याला कोणाचेच नियमित राज्य नव्हते. आपल्या

राजात वादकून देतो व नव्या राज्याचा शोध करून आणतो.

असा तऱ्हेने बावीस राजांनी त्या बेटावर राज्य केले. रामान्ना तेथीलचा राजा होता.

रामान्नाला आता राज्यसुख काय मिळत असे? त्या बेटा शोधाऱ्याच्या आणखी एका बेटावर तो राजा होतो. त्या बेटावर एका जहाजात किंवा होड्यातून कसून आले लागे.

रामान्नाने सर्व रान गीट पाहून घेतले. त्या रानात निव्वंत राहणे अशक्य असल्या होते. परंतु त्या रानात काहीतरी फाटा पुष्कळ मिळे व शेतकीची कामे करतायला पुष्कळ सोयी होत्या. हाच ओहून एक नवीन वसहट स्थापन करणे देखीकडे झाले होते.

रामान्नाने त्याच्या त्या रानात पुढे पागे कधी तरी जावेच कागजार हे ओळखून त्या

बेटावर त्याने मनात बोवल्याप्रमाणे कागड करपास व फळ झाडे लावण्यास सुरवात केली. एक वर्ष संपत आले तोपर्यंत त्या रानात एका नवीन बस्ती निर्माण झाली. ते नगर इतके सुंदर होते की ते नगर निर्माण करण्याच्या कामी ज्या लोकांनी मदत केली होती त्या सर्वांनी त्याच नगरात राहण्याचे ठरविले.

एक वर्ष संपले. रामान्ना त्या मल्या नगरात रहाऊन गेला. त्याच्या बरोबर जुन्या नगरातले बरेच नागरिक निघाले. जुन्या नगरातील लोकांना जायली जुनी बस्ती सोडवना. म्हणून त्यांनी मोठी सभा भरवून दोन्ही शहरांचा कायदा हाच कायद्याचा राजा राहील असा सडरावास केला. तेव्हा पासून रामान्ना दोन्ही नगरांचा राजा झाले.

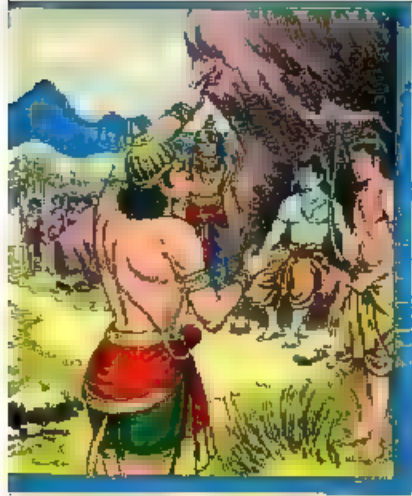
युद्धकांड

मावळीच्या लोहून सारा हत्तात रोहून उचकर केलेस. धन्य, धन्य सीरा!" असे रामान्ना फार आनंद झाला. तो म्हणून रामाने मावळीला मिठी मारली.

म्हणाला—"मावळीने खरोखरच फार मोठी कामगिरी केली आहे. हे काम कदाचित् मावळीनेच, वायुदेव व मावळी यांच्या मदतीनेच होण्यासारखे आहे. मावळी कोणीही ते करू शकणार नाही आणि त्याप्रमाणे मावळीने ते केले. त्याने लंकेत सीतेला सोपून काढले. त्यानंतर मग्याच राजांना तार करून आणि लुभीच म्हणाला—"समुद्र पार करणे

ह्याचा खेळाला आण लावून तो विवेक परत लुभीला तारण नाही आणि समुद्र पार करवायला. मारुते! तू सीतेचे रक्षण केलेस. शिवाय लंकेत जाणे शक्य नाही. मग एकदा तिचा मावळी येण्याची आता खबरदारी घ्याय-आहे तो म्हणजे प्रभुदावर पूज्य वारणे. दिवस, झाला! तू माझ्यावर फार मोठे तो कसा काय वापता येईल!"

तपस्वी करून व समुद्राच्या बेलून येऊन, माही तर त्याका अटकून कोणत्या तरी मार्गाने कंकट गेले पाहिजेच.” राम म्हणाला

“मास्ते, कंकेची सवितर माहिती सांग. सैन्य किती आहे, ठिकठिकाणचा पाहारा वगैरे काय आहे? भगवाचा साकार कसा आहे. सर्व, सर्व सांग.” राम म्हणाला.

माहवी म्हणाला—“रामराया, कंकेचे जेवढे वर्णन करावे तेवढे सोडून आहे. रावणाची यज्ञ सुखा समाधानाने नांदत आहे. संका त्रिकुटपर्वतावर बसलेले एक फार

मोठे खडबडे बोहो बाजूने सड बाबून चार दिशेना चार मजबूत दरवाजे आहेत. दशरथ माठवी महर सतत खडा पाहारा असतो. लढवंदी पाखून खडबे वस्तीपसून मोठा साकार आहे. त्यानंतर बोहो बाजूने खोळ खडब आहे. खंदकावरून जाण्यास लाकडी पूल आहेत. ते कशाच्या साहाय्याने उचलेले जातात. पतुरंग सैन्य नेहमी सज असते.

एवढे असले तरी मी खंदकावरील पूल मोडून टाकले आहेत बरेच महाल जाऊन उष्णत करून टाकले आहेत आणि कशाच पराक्रमी व शक्तिशाली राक्षसांना मारून टाकले आहे. त्यामुळे कंकेवर सारी क्षमते असली साप झाले आहे. मला वाटते लंका शिकण्यास आता फार मोठ्या सैन्याची बसली आहे. आपल्याकडील तिवडेक वीर तें काम सहजा करू शकतील. आता मुहूर्त पाहून आपण जंगल नक्षीसंश्रिताना जाऊ घावी.

“ठीक आहे आतां शक्य तेवढ्या लवकरच त्वारी करून लंका गावपास घेऊन पाहिजे.” नंतर सुमंत्राकडे वळून राम म्हणाला—“आतांच कुण करून गेले पाहिजे. सैन्यास सज होण्याची आज्ञा दे. आतांचा

मुहूर्त उत्तम आहे व मुहूर्तावर कार्यसिद्धीचा योग आहे. कारण माझा जन्म पुनर्वसु नक्षत्रावर झाला आहे. आणि आज आहे उत्तम कार्मुनी म्हणजे ते मला अनुकूल जसेच बहूत्र आहे. आन्तर आज सैन्यासह कुण करणे मला फायद्याचे वाटते.”

नंतर रामाने सैन्यापती नीलयाळ सांगितले की सैन्याला शोष्य आदेश देऊन कोणी कोणी काय काय कामे करावयाची नीट समजावून सांग. सैन्याचे संघावन शाळे उत्तम तऱ्हेने पाहिजे.

रामाची आज्ञा शिरोधार्य मानून सुमीवाने सैन्यापती शौचका सैन्य सज करून कुण करवणाची आज्ञा दिली. सर्व बानर् सहा बळीत उभारविलेले उज्या मारीत मारीत येऊन हजार झाली आणि नामकाच्या दशाव्यावर-पक्षाणे दक्षिणेकडे चालू लागली.

फार दूरचा प्रवास असल्याने मारुतीने रामाला व जंगलातून बघण्याला खोल्यावर घेतले. त्यांच्या जमने पुढे सारी बानरसेना रावण वणाची गर्जना करीत चालू लागली.

पराक्रमी शस्त्र श्रेष्ठ कायम, नील, कुशुद बोरे आवाहीवर राहून मार्ग ज्वलता करीत होते.

आले असतां वाटेत कळवण रामाला म्हणाला—“शंकराच्या मूळ नेत्रावरून ज्यो-केशवी लाया पडली आहे. तेन्हा राक्षसांचा नाश होण्याची किन्हे शक्य दिसत आहेत. रावणाचा वध झाला म्हणजे सीतेची सुटका हाईक जायि तुम्ही शीर्ष आनंदाने बघोव्हेल परत आमी.”

रावण बागवत, साहाय्या फांदा लोढीत, फळे खात, मध पीत, पर्वत, नद्या, झरे, पारशरीत मानार तेन्ना गहेन्द पर्वताच्या बाय-थ्याही सगळे तटापर्वत येऊन ठेवली. तेथे राम, कळवण व सुमीग पर्वताकड वळून

टेडवणी करून आले. नंतर किनाऱ्यावरून निरीक्षण केले. त्यांना समोर अर्धांग एतर-तेजा समुद्रच समुद्र दिसत होता. त्याला पाहून लुभीच म्हणाला—“आतां हा समुद्र पार करणाऱ्या कांही तरी मार्ग शोधून काढला पाहिजे.” नंतर लुभीवाने सर्व सैन्याला आज्ञा दिली की पुढेक जाऊन दोरपट्टेव सर्वांनी येथेच बसावे, आणि प्रत्येकाने आपल्या तुकडीच्या आसपासच राहावे. शिण्याचे कांही कारण नाही. कारण शत्रूपासून रक्षण करण्यासाठी शूर शिपाई नियुक्त केले आहेत.

Full Screen

127

62 / 80

62 / 80

62 / 80

62 / 80

62 / 80

62 / 80

62 / 80

62 / 80

विश्राम करण्याची आज्ञा होताच सर्व

पाना इथेच तिथेच दिवून जोरता करून लगेच. त्याच्या त्या जोरक्यापुढे समुद्र गात्रासुद्धा पिकी पडली. त्या सर्व पानांची व्यक्ती राहण्याचे काम नीटने स्वतःकडे ठेविले व रक्षणाचे काम पैन्ड आणि दिविद यांच्याकडे सोपविले.

त्या दृष्टीस दामेहि त्या अर्धांग सागराकडे पाहताच दम्ये होते. सागराचा विस्तार पाहून तो तळज जाणे त्यांना दुरापास्त वाटत होते. ते दोघे शिवा होऊन समुद्राकडे पहात होते. अशा स्थितीव सीनेच्या वियोग दुःखाने राग भिन्न झाला. ज्मणाने त्याला बराच भीर येऊन समजाविले व स्वयंसेवक होत असलेला दाखवून त्याला सावे तेलकट करण्याची आदेशन करून दिली.

म्हणून मास्ती निवून नेत्यानंतर रावमाळ विचार पळत की हा मास्ती समाला मेळत आसपावर काम होईल. त्याने आपल्या मेळ राक्षसना बोलाविले व म्हणाला—“तेका उंच कडा विळूर पर्वतावर आहे. अर्धांग वसरलेला सागर सर्व बाजूने तिथे रक्षण करीत आहे. संरक्षक दळमुद्रां सर्वक पांढरा देव आहे. एथेच असून तुम्हा

बांदेला

मदपून टाकीक भाणि त्याचें सैन्य बाह्याड करीत लेकेल थिरेल. ह्या सर्व संकटांतून लेकेचें रक्षण करणें अगदीं जरूरी आहे. विचार करून सांगा, कायर आतां काय उपाय करतावा तो."

कायर बघोवूद्ध अनुभवी राक्षस रावणाका धीर देत म्हणाले—"राक्षसाविषये, जें निरास होण्याचें कारण नाही. आपल्या अवलंब असून सैन्यबळ आहे. अनेक शूरवीर आपल्या सैन्यांत आहेत. आपण स्वतः तिन्ही लोकांत पराक्रम गाववून आज आहांत. शस्त्रे, कुबेराच्याकडून पुष्पकविमान घेऊन आला आहांत. बासुकी, लक्षक वगैरे नागराज आपल्या आधीन आहेत, जपार क्षत्रियान काळकेवाळा सुद्धा आपण हारविले आहेत. बरम्, यद् आपल्या आधीन आहेत. सर्व सेनाच्यावर आपले अधिराज आहे. मग आपण पुर्वें चिंतित कां? शिवाय मरुधर यक्ष ककन बर प्राप्त करून आलेला आपला पुत्र इंद्रजित, प्रत्यक्ष देवेंद्राला बोधून लंकेला आणणारा तो. तो एकटाच कामतविक त्या रामाचा व त्याच्या सैन्याचा पराभव करण्यास पुरे आहे. आपण तो व्यर्थ चिंता ह्याकर अंगांत. तो आपल्या बळाचें समुद्राळा सोडावी. विसरून आ त्या भाकहाळा.

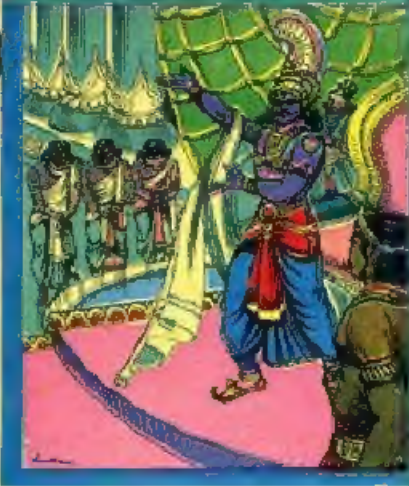
बांदोबा

त्याला काय करण्या आपल्या पराक्रमाची आणि शस्त्रे व सैन्यबळाची."

एकाचें बोलणें तपतीच प्रहस्त नांवाचा दुसरा राक्षस उठला व म्हणाला—"आम्ही देव मानवांना, गंधर्व पिशाखांना जिये धीत नाही तिथें ह्या वानरांचें काय मय? मी त्यावेळीं बेफिकीर होतो म्हणून. नाहीतर काय त्या हनुमानाची छाती होती लंकेंत पाऊल टाकण्याची, आपण आज्ञा करा. मी सर्व वानरांना यमलोकांत पाठवितों.

दुसरा म्हणाला—"त्या उद्दण्ड मात्तीनें आपल्या राजाचा भारीं अपमान केला आहे. त्याला क्षमा करणें शक्य नाही. आज्ञा कराची महाराज! एकदा सर्व वानरांना नाश करून देतों मी."

वज्रवृद्ध दांत ओठ पावून गद्दा हवेंत फिरवून, आवेष्टानें पुढें घेऊन म्हणाला—"हं! त्या मात्तीला काय घेऊन बसवाल. तो तर रात्रीच्या वेळीं चोरासारखा आला होता. होती का त्याची हिंमंत दिवसा राजरोस पाववी? आज्ञा असेल पर ह्या मात्तीला. राम, लक्ष्मण, सुगीव सर्वांना विकाळ लावून घेतों." थोडा विचार करून

सारलें करून तो पुन्हां म्हणाला—"नाही तर आपली एक उपाय बळा घुचतो आहे. कामरूपास मनुष्यरूप देऊन रामाकडे पाठवून देऊं या व त्याला सांगूं. या कां मी भरताचा निरोप घेऊन आलों आहे. जो मले मोटे चतुरंग सैन्य घेऊन आपल्या मदतीस येत व्हावे. त्याची राद पहा. राम भरताच्या मदतीची बात पाहूं लागला कीं अनानक त्याच्यावर हल्ला करून त्याचें सर्व सैन्य नष्ट करून टाकूं. पुर्वें सांग्यावर काय समजणान जिवंत राहातील. ते आपल्या आपला देहाप्यग करतील."

बांदोबा

घाण्यास मागून कुंभकर्णीचा मुकामा मुकुन्ध लठ्ठा आणि म्हणाला—“काका बिनाकारण हुस्की होऊ नका. आम्ही सर्व कष्टासाठी आहोत! आपल्याकडील एक एक वीर सैनिक सामान्य सर्व सेनेच्या बरोबरीचा आहे. कोणाकडिही पाठवा आणि त्याच्या सैन्याचा धुव्वा उडवून येण्यास सांगा. हा आपला पुतण्याहि ते क्षम शिरावर घेण्यास तयार आहे. फक्त आज्ञा करावी.”

वज्रदन्त मुकुम्भाका टेवू देत म्हणाला— “बरोबर आहे निकुमाचे म्हणजे. मी एकेका भाकडाला एकेका घासात खाऊन टाकीन. किती वेळा खांना संपवाकता.”

स्नानेवर आणखी एक राक्षस उठला. त्याने हातात एक मोठा चोरा घेऊन आकाशात उडवीत म्हटले—“आ शिळा-वृष्टिच्या तडाख्यात पाहू बरे कोण वानर

जिबठ राहातो सै. हा हा म्हणता चिरडून टाकतो सर्व वानरसेनेला.”

प्रथमच राक्षस उपरणे सावरीत आल्या-सारले वास्तवूत म्हणाला—“आ सर्व राक्षस बोकवांचा पराक्रम आपणाला माहीत आहे. तरी ते म्हणतात बसोच पण भका वाटले त्या रायराचे बोली नम्रत तरी कळून पाहू. वज्रदंष्ट्राने सौमित्रसंधोषणाचे मी मनुष्य रूपधारण करून आलो आणि रामाकड मरताचा निरोव सांगतो. म्हणजे स्थाने सैन्य वेसाकून होईल. जसा वेळो जाणून सर्वांचे मिळून त्याच्यावर हल्ला केला तर लयाधीत आपले काम होईल आणि कोणा एकत्राला कष्ट होणार नाहीत.”

आ प्रमाणे सर्वोप्या वज्राना राखणाने ऐकून घेतल्या आणि “नीट विचार करा.” असे सांगून आपल्या अंतःपुरात निघून गेला.

एकपकारी गोपाळ

गोपाळची बायको इंदिरा वाळवंटासाठी माहेरी गेली होती. तिला एक मुलगा झाला. गोपाळ घाडीत बसून सासुरवाडी निघाला. तेथे मुलाचे वारसे मोठ्या घाटाने झाले. चांगलाच दिवस पाहून तो घमकोरा व मुळाका घेऊन दोन महिन्यांनी आपल्या गावी परत निघाला. संव्याकाळच्या सुमारास ते एका गावच्या पेठेत पोचले. ते एका फर्मशाळेत एक सोयी घेऊन उतरले.

गोपाळ फर्मशाळेच्या विहिरीवर पाणी काढून हात पाय धुत असता शेजारी अनोळखी मनुष्य तेथे पोचत पोचत आला आणि सोपळ घेऊन त्याची पडला. त्याच्या सांध्यावरचे गाढोडे पण त्याची पडले. कारण जस देतील जसा विचार करून मी गोपाळने त्याला हात घेऊन उभे केले व त्याचे गाढोडे स्वतः उचलून घेऊन त्याला

घर्मशाळेत घेऊन आला. त्या गावसाठी दोपरे व हाताची कोपरे खरचटून रस्त्यावर सोडली होती.

“कोण रे बाबा तू? एवढे तुला कसे कान लागले? जसा मानरस्वासासाठी फळत का होतात?” गोपाळने विचारले.

तो म्हणाला—“मी तांबूळ विकत घेऊन येत होतो तेव्हा शिपाई ‘बोर बोर’ म्हणून ओरडत माझ्या पाठीस लागले. म्हणून पळत होतो. दोनदा पडलो आणि दोपरे फोडून घेतली. माझे घर घर दूर नाही. पण मी सरळ घरी गेलो तर बोर बोर शिऊन माझ्या बासफोला व मुलांना विना-कारण जस देतील जसा विचार करून मी ना बाजूला पडून आलो. सकाळपासून बोटावर पाण्याशिवाय मुलांच्या तोंडात

ज्याच्या मागचें एक खाना मेला असेल तर दायज. मी नेण्याची वाट पहात असतील नायका थोरें. काय करावें समजत नाही."

गोपाळ म्हणाला—"बाबरण्याचे कारण नाही. तू बेथेच काही वेळ विजांति घे. तू जायत्या बराच पण सांग मी तुझ्या बरी हे ओळखे होचवें करून घेतो."

तो मनुष्य म्हणाला—"फार उफकार होतील तुमचे भावभाव, हेच तुम्हाला सर्व फाळ तुम्ही ठेवील." असे सांगून त्याने आपल्या बराच पण सांगितला.

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

68 / 80

गोपाळने इंदिराक बरा बाजूला बोलावून नेऊन सांगितले की या निवाऱ्याला फार खगले आहे. थोडे वेळ व इतर काय त्याच्या जलमना. कोणी त्याच्या सोबत आला तर सांग की तो आपल्याच घरचा मनुष्य आहे. पंतर तो ती तुरुंगाची मोट घेऊन त्याने सांगितल्याप्रमाणे त्याच्या बरी पांचविण्यासाठी निघाला.

तो निघून गेल्यावर काही क्षिपाई लक्ष माणसाचा शोध काढीत शिकडे आले. इंदिरा बऱ्याचान्तच उभी होती. तिला त्यांनी विचारले—"इकडे कोणी एक तरेची मोट उचलून घेऊन पळत आलेख पाहिल्यात का?"

"नाही युवा!" इंदिरा म्हणाली. क्षिपायांनी थरांत होकावून पाहिले त्यांचा थरांत काळ मोट दिसली नाही. पण उपरने पांचरून ओपलेला एक मनुष्य दिसला. त्यांनी विचारले—"कोण तो?"

"हे माणसाच घरचा मनुष्य आहे. तम्बेत बरी नाही म्हणून पळून आहे."

इंदिरा म्हणाली.

ते क्षिपाई निघून गेले. पण त्याचवेळा वाटेत दुसऱ्या क्षिपायांनी गोपाळला अडवले व ही काळ मोट ओळखून व त्याच्या चोर

समजून त्यांनी त्याच्याच कैद केले आणि उपाची मोट चोरीला गेली होती त्याला ती मोट नेऊन दाखवून विचारले—"ही तुमचीच मोट का?" त्या माणसाने आपली मोट ओळखली. पण मोट उचलून नेवारा मनुष्य कोण हे त्याला माहीत नव्हते. काळोखांत त्याने त्याला नीट पाहिले देखील नव्हते. म्हणून देखील हा मनुष्य तो चोर नव्हे असे देखील तो सांगू शकला नाही.

"का चोरी केलीस?" क्षिपायांनी गोपाळला विचारले.

"मी नाही चोरी केली!" गोपाळ म्हणाला.

"चोरीचा मालमकट सांपडला आहेस आणि वर चोरी केली नाही, म्हणतोस?" क्षिपाई त्याला बघीत पोलीस ठाण्यावर घेऊन गेले. वाटेत लोकांनी गर्दी जमली. त्यापैकी एक म्हणाला—"आज संध्याकाळी काळोख पडल्यावर धर्मशास्त्रे उतरलेला हाच तर मनुष्य दिसतो."

क्षिपायांनी त्याला विचारले—"तू धर्मशास्त्र उतरवून काहेस का?"

"नाही युवा....!" म्हणत गोपाळने नकाराची मान हलविली. क्षिपायांनी त्याच्या-

वर चोरीचा जाळ जाणला या बदल गोपाळला तितकेंसे वाईट वाटले नाही. पण सकाळ पासून त्या माणसाच्या उपाशी नायकापोरांनी काय मत झाली असेल हा एकच विचार त्याच्या मनांत येत होता.

पोलीस ठाण्याच्या वाटेवरच धर्मशास्त्र होती. क्षिपायांनी धर्मशास्त्रेच्या बऱ्याचान्त इंदिराला उभी पाहून तिला त्यांनी विचारले-

"ही कोण, आहे का ओळखीच तुमच्या?"

त्यावर गोपाळ म्हणाला-"चोर समजून

तुम्ही घडून घेऊन चालला आहां, मग प्रत्येकाला मी कोण हे विचारण्याची गरज?"

बांदोबा

बांदोबा

इंदिराने वतीने ते उतर गेल्या व त्याचा जर्ज समजून ती म्हणाली-“मला नाही माहीत की हे कोण !”

शिपाई गोपाळला येऊन पोलीस ठाण्यावर गेले. ते सर्व पाहून सरा चोर बाहेर आला. त्याला पाहून इंदिराने निष्कारले-“तु का बाहेर आलास आणि कोठे निघावस !”

“तु आणि तुला पति लक्ष्मीनारायणासारखे मला दिसता. मीच चोर आहे. तुलां-नालांची लुकेने बाळगेली तंहे पाहून मला राह-वले नाही व मी चोरी केली तुझ्या वतीने व तू माझ्यावर जे उपकार केलेत त्याबद्दल मी असा विधासवात कासा काढू शकून !” असे सांगून तो पोलीस ठाण्याकडे निघाला.

“पोलीस ठाण्यावर नांवगांव विचारता गोपाळ म्हणाला-“तुम्हाला चोरीचा पाळ माझ्या हातांत सापडला, मी चोर आहे.

मला या शिवा खासची जसेल ती. इतर गोष्टीची चवकशी कराला !”

इतक्यांत सन्या चोराने येऊन त्याने चोरी केली अवक्याचे मागिले.

चोरवाकाने गोपाळला विचारले-“तु चोरी केली म्हणतोस तर मग हा कोण ?”

“मालक, मी खास गांवचा राहणारा. हे पागांबचे राहणारे आहेत. घनशक्तीत उतरले आहेत. चोरी मीच केली.” सरा चोर म्हणाला.

कोतवालाला शिरायावर राग आला. त्याला खरी परिस्थिती ओळखायला वेळ लागला नाही. तो शिपायांना म्हणाला-

“दोन जण स्वतः म्हणत आहेत की मी चोरी केली. तुमच्याकडे काही पुरावा काही आहे का ? सरा चोर तितराव कोणी करतावचा.” असे सांगून त्याने दोघांना सोडून दिले.

३१. प्राचीन माया स्तंभ

कोलंबसने अमेरिकेचा प्रथम लावण्यापूर्वीच कित्येक शतकेपामुल तेथे एका वादीच्या खम्बेनेचा विकास झालेला होता. त्या खम्बेनेचे मांडेच मांडा सम्यता. तेथे इंदियन कोकच त्या खम्बेनेचे वारस होत. त्यांची मांडादेखील मुळ माया भक्तेय। त्याचीच आहे.

ग्रीकाला, इजिप्त मिस्रको, बुतान, रोमनुराल इत्यादि देशांचे प्राचीन मांडा जवळी वपलनच आल्या आहेत. त्या ठिकाणी ही जगदे बसली होती तेथे आज राडे अस्थे आहेत.

प्राचीन उत्खननाचे कार्य करणाऱ्या संशोधकांनी मांडा जगदीचा प्रथम लावला आहे आणि त्यांच्या कन्वेनेषियांनी पुष्कळ गोष्टींचे प्रकाश पाडला आहे.

मांडा खम्बेचा शेतकीच्या संघावरच मुख्य करून अवलंबून होती. त्याने ज्येष्ठता पाळने घानपन कर द्यात असे होते. सम्यतेचा कितारपथ फार साध्या होता.

मांडाच्या चिन्हांत दिलेला स्तंभ एक हजार वर्षापूर्वीचा आहे. आज देखील तो जगदीचा स्थितीत आहे. आज जे मांडा स्तंभ जगदीचा आठवतात त्यांचे हाथ सर्वात जेव असा आहे.

या स्तंभाच्या जळपादच्या प्रदेशांत मांडा सम्यतेचे अवशेष आढळतात. हा स्तंभ पोर्तुगालीस आणि स्पॅनिशलांने तेथे लागावामुल जपल आहे.

